

Urban Design

Socialt kapital

Teori, begrepp och mätning –
en kunskapsöversikt med fokus på folkhälsa

Malin Eriksson

Institutionen för epidemiologi och folkhälsa

Socialt kapital

Teori, begrepp och mätning –
en kunskapsöversikt med fokus på folkhälsa

Malin Eriksson

Institutionen för epidemiologi och folkhälsa

Typsnitt: Garamond (Adobe)

CERUM Working Paper 60:2003

ISBN 91-7305-423-2

ISSN 1404-5362

CERUM; Umeå universitet; 90187 Umeå

Tel.: 090-786.6079 Fax: 090-786.5121

E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.umu.se/cerum

Förord

Föreliggande skrift är författad inom ramen för forskningsprojektet Urban Design, där den ingår som en rapport inom delområdet ”Folkhälsa”. Ytterst handlar projektet Urban Design om att skapa så gynnsamma betingelser som möjligt för ett gott mänskligt liv. Faktorer som kommit att framstå som allt viktigare förklaringar till skillnader i hälsa mellan olika områden och grupper är förhållanden som socialt stöd, socialt nätverk och socialt kapital. Denna översikt är ett försök att sammanfatta aktuell kunskap och diskussion inom området socialt kapital och kommer inom projektet att tjäna som ett underlag för det fortsatta forskningsarbetet.

Urban Janlert
Professor i folkhälsovetenskap
Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin –
Epidemiologi och folkhälsovetenskap
Umeå Universitet

Abstract

Social capital has become an attractive theoretical perspective for a range of phenomena. However there is no consensus about definitions and measures of the concept. The aim of this paper is to make a Swedish review with relevance for public health of how the concept is used among some well cited researchers in political science, sociology, economy and public health. The review describes the background and use of the concept within these four disciplines. Different forms and perspectives on social capital are reviewed, and the important question about sources and consequences of social capital is discussed. Some of the critics against the concept are also presented. Social capital is often measured by connecting variables from already existing databases to the concept. However there are also examples of instruments that are prepared especially for measuring social capital and some of these are showed in this review. Examples of both quantitative and qualitative studies are presented. The review calls attention to the wide application of social capital within public health. The concept is useful in understanding the connections between social factors and health outcome on three different levels, - state, community and individual level. Some researchers state that the concept is too broad to be able to add some new knowledge; while this review argues that a wide application also could be a benefit. The question about health determinants is complex and could not be understood only on one level. Social capital can add important new knowledge about health determinants on all three levels. However, there is a need for further theoretical development to make the research about social capital and health valid. The basis for community social capital has to be clarified. In addition, there is a need for more knowledge about the collective and the individual aspects of social capital. Analysis of social capital on different levels also demands awareness of the fact that social capital could have positive consequences on one level and concurrently, negative consequences on another level.

Innehåll

1. Inledning	1
2. Vad är socialt kapital? Beskrivning av begreppet och dess betydelse inom olika kunskapsområden	3
2.1 Statsvetenskap	3
2.2 Sociologi.....	5
2.3 Ekonomi	7
2.4 Folkhälsa	8
3. Former och perspektiv på socialt kapital	13
3.1 Former av socialt kapital	13
3.2. Perspektiv på socialt kapital	14
4. Källor och effekter av socialt kapital	17
4.1 Källor till socialt kapital	17
4.2 Effekter av socialt kapital.....	21
4.2.1 Positiva effekter.....	21
4.2.2 Negativa effekter	23
5. Kritik mot begreppet socialt kapital.....	25
5.1 Allmän kritik mot begreppet	25
5.2 Kritiska aspekter på begreppets värde inom folkhälsa	26
6. Sammanfattande matris - begreppets användning inom olika discipliner	29
7. Att mäta socialt kapital.....	31
7.1 <i>Hur</i> mäts socialt kapital? – Exempel på olika studier	31
7.1.1 Kvantitativa undersökningar	31
7.1.2 Kvalitativa undersökningar	34
7.2 <i>Vad</i> mäts - hur operationaliseras begreppet?.....	37
7.3 Exempel på mätinstrument för socialt kapital.....	40
7.3.1 Social Capital Inventory.....	40
7.3.2 Social Capital modul i General Household Survey.....	42
7.3.3 Integrated Questionnaire for the measurement of Social Capital	43
8. Diskussion	45
Referenser.....	49

1. Inledning

”It’s not what you know, it’s *who* you know”! Detta korta citat uttrycker på ett kärnfullt sätt mycket av det som begreppet socialt kapital försöker fånga (hämtat från Woolcock & Narayan 2000). Begreppet har under de senaste åren blivit mycket populärt och används inom flera olika områden. Inte minst har statsvetaren Robert Putnams uppmärksammade bok ”Den ensamme bowlaren” (2000) bidragit till att lyfta fram socialt kapital som ett centralt begrepp för att förstå betydelsen av sociala nätverk. Bland annat har kunskapen om socialt kapital visat sig användbar i frågor som rör regional utveckling och tillväxt, och begreppet har därför stor relevans för både samhällsplanering, ekonomi och folkhälsa.

Inom statsvetenskap och demokratiforskning används begreppet bl.a. för att förstå hur ”egoistiska” samhällsmedborgare kan förmås agera kollektivt, och därmed säkerställa en god demokrati. Putnams tidigare arbete ”Den fungerande demokratin” (1993) utgör här ett viktigt bidrag. Tankarna om det sociala kapitalets betydelse för en fungerande demokrati har också uppmärksammats i den svenska demokratiutredningens betänkande ”En hållbar demokrati” (SOU 2000:1), samt i utredningar som behandlar lokalt utvecklingsarbete, se t.ex. Forslund, Höckertin & Westlund (2002) samt Liljeström & Strömquist (2000).

Sociologer använder begreppet för att förstå hur individer kan säkerställa förmåner genom deltagande i sociala nätverk. Pierre Bourdieu anses vara den som gjort den första samtida analysen av socialt kapital, och hans teorier tillför viktiga maktaspekter på området (Portes 1998). Att engagemang och deltagande i sociala nätverk har positiva konsekvenser för individen och samhället kan också föras tillbaka till tidigare sociologiska teorier som Durkheims betoning på grupper som ett motgift till självdestruktivitet, och till Marx distinktion mellan en atomiserad ”klass i sig själv” och en mobiliserad och effektiv ”klass för sig själv”.

Även inom området ekonomi är begreppet socialt kapital centralt. Begreppet används här för att lyfta fram sociala relationers betydelse för ekonomisk utveckling (Woolcock & Narayan 2000). Världsbanken har uppmärksammat teorin om det sociala kapitalet som en viktig faktor i arbetet för fattigdomsbekämpning, och tillhandahåller bl.a. en mycket innehållsrik hemsida om socialt kapital, med länkar till hundratals artiklar på området. Bland ekonomer hänvisas bl.a. till Glenn Loury, som använder sig av begreppet för att analysera ekonomisk ojämlikhet kopplat till etnisk tillhörighet (Loury 1998).

Socialt kapital har även fått betydelse på folkhälsoområdet, inte minst som ett led i att förklara och förstå förhållandet mellan socialt kapital och hälsa (Hawe & Shiell 2000). Vissa författare menar att begreppet socialt kapital ger en möjlighet att återinföra idéerna om samhällets, nätverkens och de sociala relationernas betydelse för hälsan, - idéer som fått stå tillbaka för en mer fokusering på individuella riskfaktorer (Lomas 1998). Begreppet behandlas även i den svenska

folkhälsokommitténs slutbetänkande ”Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan” (SOU 2000:91).

Även om begreppet socialt kapital fått stor genomslagskraft under de senaste åren, råder ingen enhetlighet kring hur begreppet definieras och används. Än tydligare blir denna inkonsistens när det kommer till operationalisering och mätning av begreppet (Macinko & Starfield 2001).

I den internationella litteraturen finns en del kunskapsöversikter om socialt kapital att tillgå, som beskriver begreppets bakgrund, definitioner och användning inom olika områden (bl.a. Portes 1998, Woolcock & Naryan 2000 och Macinko & Starfield 2001). Syftet med denna rapport är att bidra till en svensk kunskapsöversikt om hur begreppet socialt kapital definieras och används av några flitigt refererade forskare på området, med ett särskilt fokus på folkhälsa.

Inledningsvis görs en genomgång av hur begreppet definieras, beskrivs och används inom statsvetenskap, sociologi, ekonomi och folkhälsa. Därefter redovisas olika former av och perspektiv på socialt kapital. Sedan görs ett försök att bena ut vilka källorna till, respektive effekterna av socialt kapital kan vara. En del av den kritik som finns mot begreppet redovisas, och därefter presenteras en sammanfattande matris över hur begreppet används inom de fyra redovisade kunskapsområdena. Rapporten avslutas med ett kapitel om hur socialt kapital mäts, där en rad exempel på undersökningar och mätinstrument för socialt kapital presenteras.

2. Vad är socialt kapital?

Beskrivning av begreppet och dess betydelse inom olika kunskapsområden

2.1 Statsvetenskap

Enligt Robert Putnam (2000) var L.J Hanifan, delstatsinspektör för West Virginias landsbygdsskolor, en av de första att använda begreppet socialt kapital, när han år 1916 inskräppte betydelsen av samhällsengagemang för att få väl fungerande skolor. Hanifan beskrev det sociala kapitalet som;

”Dessa påtagliga substanser som är viktiga i människors dagliga liv: god vilja, gemenskap, medkänsla och umgänge bland individer och familjer som bildar en samhällelig enhet...Individen är hjälplös socialt om han lämnas ensam...Om han får kontakt med sin granne och de båda sedan får kontakt med andra grannar ackumuleras det sociala kapitalet, vilket kan komma att omedelbart tillfredsställa hans sociala behov och ge upphov till en samhällskraft som räcker för att i betydande mån förbättra levnadsförhållandena i hela det samhälle där han bor. Det gynnas i sin helhet av att alla dessa delar samarbetar, samtidigt som individen i sina förbindelser varseblir fördelarna med grannarnas hjälp, medkänsla och gemenskap”.

(Hanifan 1916, i Putnam 2002 s. 19)

När det gäller aktuella undersökningar om socialt kapital är det svårt att hitta en artikel som inte hänvisar till någon av just *Robert Putnams* böcker. Putnams bok ”den fungerande demokratin” som publicerades 1993, handlar om effekterna av en decentraliseringsreform i Italien i början av 1970-talet. Putnam och hans forskarkollegor undersökte vad som hände med denna reform, och varför den demokratiska processen fungerade avsevärt bättre i vissa regioner. Man fann att det som gjorde att demokratin fungerade eller inte hade att göra med tyngden i det civila samhället – ju mer människor engagerade sig i organisationer och föreningar, desto bättre fungerade demokratin. I denna bok definierar Putnam socialt kapital som;

”...inslag i samhällsorganisationen, till exempel förtroende, normer och nätverk, som kan förbättra samhällseffektiviteten genom att underlätta samordnade operationer”

(Putnam 1993, s. 201)

I den senare boken *”Den ensamme bowlaren”* fortsätter Putnam (2000) att analysera hur det är ställt med det sociala kapitalet i USA. Han visar på punkt efter punkt hur det sociala kapitalet minskat dramatiskt under de senaste 25 åren. Valdeltagandet och andra politiska aktiviteter har minskat, medlemsantalen i frivilliga organisationer och föreningar har sjunkit, människor engagerar sig allt mindre i religiösa aktiviteter. Sammanhållningen på arbetsplatserna har urholkats, liksom amerikanarnas informella sociala liv – vänner besöker varandra allt mer sällan, och det blir mer och mer ovanligt att familjer äter middag tillsammans. Människor är inte längre intresserade av att engagera sig i välgörenhet och frivilligt arbete, och det

mellanmännsliga förtroendet har sjunkit. Denna allvarliga samhällsanalys har rönt stor uppmärksamhet, och många har velat överföra denna beskrivning till att gälla hela västvärlden. Uppenbarligen finns det ett behov av att förstå vad som sker i västvärldens snabba samhällsförändringar, och Putnams teori erbjuder en förklaring som är lätt att ta till sig och känna igen sig i. Den definition av socialt kapital som Putnam använder sig av i denna bok har blivit vida utbredd och är flitigt refererad. Socialt kapital beskrivs som;

”...band mellan individer - sociala nätverk och de normer för ömsesidighet och pålitlighet som uppstår ur dem”

(Putnam 2000, s.18).

Socialt kapital i Putnams version är nära besläktat med tankarna om en ”medborgerlig dygd”, - det är en medborgarnas skyldighet att engagera sig i det offentliga. Den medborgerliga dygd som Putnam beskriver är dock som mäktigast när den är förankrad i ett tätt nätverk av ömsesidiga sociala relationer. Det sociala kapitalet har således både en *individuell* och en *kollektiv* aspekt, det gynnar både individen och samhället. Enskilda individer knyter band som gynnar de egna intressena, men samtidigt gynnas samhället i stort av att enskilda medborgare ingår i sociala nätverk.

Putnam (1993, 2000) menar att ett socialt kapital skapas genom människors aktiva deltagande i organisationer och grupper. Inom organisationernas nätverk uppstår gemensamma normer som fungerar som ett sammanhållande kitt. Den viktigaste normen som skapas i mänskliga nätverk är *ömsesidighet* – d.v.s. jag gör det här för dig nu och förväntar mig att få tillbaka något på längre sikt. Denna process leder till förtroende mellan medlemmarna, man litar på att samtliga deltagare kommer att samarbeta i enlighet med de gemensamma normerna. Det sociala kapitalet är därför grundbulten för en fungerande demokrati, - det får människor att samarbeta och arbeta för kollektivets bästa. Det speciella med socialt kapital är att det blir en allmän nytta inom ett givet kollektiv, till skillnad från konventionellt kapital som oftast är en privat tillgång.

Den svenska statsvetaren *Bo Rothstein* (2001 b) instämmer med Putnam angående värdet av ett socialt kapital för att få till stånd en väl fungerande demokrati. Däremot tillbakavisar han att detta mellanmännsliga förtroende skulle genereras av deltagande i informella och formella sociala nätverk. Rothstein menar att socialt kapital i stället har att göra med förtroendet för de politiska institutionerna. Om medborgarna kan lita på de offentliga myndigheterna, skapas även ett mellanmännsligt förtroende. Rothstein hänvisar till undersökningar som visat att ju mer ett lands politiska institutioner anses vara korrupta, desto lägre grad av mellanmännsligt förtroende. Sverige är i stället ett exempel på ett land med hög mellanmännslig tillit och låg grad av korruption. Rothsteins hypotes är att den universella välfärdsstaten gynnar uppkomsten av socialt kapital, medan kontakten med selektiva, behovsprövade välfärdsinstitutioner tenderar att minska tilliten till andra människor.

Rothstein (2001a) menar att den universella välfärdsstaten har två viktiga implikationer för social tillit;

- Människor som får stöd från regeringen/myndigheter, kan inte bli ansedda som ”de andra”. Välfärden distribueras till alla.

- Jämfört med behovsprövade system, är de allmänna välfärdssystemen mindre benägna att skapa misstänksamhet för att människor fuskar till sig fördelar. För att få till stånd en bättre fungerande demokrati skall politiken därför inte inriktas på att stödja olika frivilliga organisationer och nätverk (eftersom det inte är detta som ökar tilliten mellan människor), utan det handlar i stället om att öka kvaliteten i de politiska institutionerna, särskilt de som har ansvar för genomförandet av offentliga uppgifter. Ökat deltagande i frivilliga organisationer, är snarare ett *symtom* på den mellanmännsliga tilliten, än en orsak till att sådan tillit etableras i samhället (Rothstein 2001b).

2.2 Sociologi

Sociologen *Pierre Bourdieu* definierar begreppet socialt kapital som:

”... The aggregate of the actual or potential resources which are linked to possessions of durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership in a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a “credential” which entitles them to credit, in the various senses of the world.”

(Bourdieu 1986 s. 248-249)

Individens sociala kapital kan bestå av institutionaliserade nätverk såsom t.ex. en familj, klass, klan, parti el. dyl., men kan även bestå av nätverk som hålls samman enbart genom de utbyten av materiell eller kulturell art som sker mellan deltagarna. Den enskildes volym av socialt kapital beror på hur stort nätverk av relationer som hon/han effektivt kan mobilisera, och på den volym av kapital (ekonomiskt, kulturellt och symboliskt) som varje deltagare i detta nätverk förfogar över (Bourdieu 1986).

Donald Broady, professor i pedagogik vid Uppsala universitet, menar att Bourdieu med begreppet socialt kapital avser förbindelser mellan släktingar, vänner, och det stöd som t.ex. medlemmar i samma yrkeskår ger varandra. Varje individ i en grupp/nätverk intar olika positioner, knyter kontakter och ackumulerar kulturellt, ekonomiskt och annat kapital, vilket blir en slags tillgångar som gruppens alla medlemmar kan dra fördel av. Ett exempel som Bourdieu ofta använder sig av är att en högt skattad examen i sig inte garanterar en framgångsrik livsbana. För att försäkra sig om yrkeskarriär och andra sociala förmåner krävs också att stöd från släkt, vänner och andra kan mobiliseras vid behov. På så vis kan socialt kapital vara en förutsättning för att kunna få utdelning på annat kapital, t.ex. ekonomiskt, kulturellt och/eller utbildningskapital (Broady 2002).

En skillnad mellan hur Bourdieu använder begreppet socialt kapital, jämfört med många andra, är att han inte förutsätter att utbytena i nätverken bygger på tillit och ömsesidighet. Det går att använda sig av ett ackumulerat socialt kapital (t.ex. genom att hänvisa till betydelsefulla bekanta för att erhålla förtroende för sin egen kompetens) utan att för den skull ha ett ömsesidigt tillitsförhållande till det nätverk av personer man hänvisar till (Broady 2002). Till skillnad från Putnam har Bourdieu inte heller någon kollektiv aspekt på socialt kapital, utan kopplar det sociala kapitalet enbart till tillgångar hos individen.

James Coleman (1988) är flitigt refererad för sin analys av *det sociala kapitalets roll i skapandet av humankapital*. Han använder begreppet socialt kapital som ett teoretiskt instrument för att förena två olika perspektiv på sociala handlingar;

- Dels det sociologiska perspektivet som betonar individens socialiseringsprocess, sociala normer och regler som styrande för individens handlingar,
- Dels det ekonomiska perspektivet som betonar självständiga individer med målet att maximera nyttan som styrande för individens handlingar.

Eftersom båda dessa perspektiv har sina begränsningar (i det sociologiska perspektivet styrs individen helt av omgivningen, medan det ekonomiska perspektivet bortser från att individens handlingar påverkas av den sociala kontexten) vill Coleman (ibid.) därför föra samman dessa två perspektiv. Han importerar ekonomernas teori om ”rationella handlingar” (där varje aktör har kontroll över vissa resurser), för att analysera sociala system och de sociala relationernas betydelse. Coleman definierar socialt kapital från dess funktion, som:

“a variety of entities with two elements in common: They all consists of some aspect of social structures, and they facilitate certain action of actors – whether persons or corporate actors – within the structure. Like other forms of capital, social capital is productive, making possible the achievement of certain ends that in its absence would not be possible.

(Coleman 1988 a s. S98)

Coleman betonar det sociala kapitalets betydelse för individens aktiva *handlingar*. Precis som fysiskt och humankapital underlättar produktiva handlingar, så gör även socialt kapital det. Till skillnad från annat kapital existerar dock inte socialt kapital inom aktörerna själva, och är heller inte verktyg för aktiviteter, - i stället existerar socialt kapital i strukturen av *relationerna* mellan aktörerna.

Sociologiprofessorn *Alejandro Portes* (1998) har skrivit en välrefererad artikel där han går igenom begreppets ursprung och tillämpning inom sociologin. Han menar att begreppets attraktivitet kan kopplas till två faktorer; dels fokuserar konceptet på de positiva konsekvenserna av socialisering, och bortser från de mindre attraktiva delarna av detta. Dels placerar de dessa positiva konsekvenser i ett bredare perspektiv av “kapital” och menar att denna ickemonetära form av kapital kan vara en viktig källa till makt och inflytande. Ekonomiskt kapital finns i människors bankkonton och humankapitalet finns i människors huvuden, men socialt kapital finns i *strukturen av deras relationer*. För att förvärva socialt kapital måste en person vara relaterad till andra, och det är dessa andra, inte han själv, som är hans/hennes källor till förmåner.

Utifrån den genomgång Portes (1998) gör, utvecklar han något av en konsensusdefinition av begreppet socialt kapital. Trots de olikheter som finns i hur begreppet definieras, menar han att det råder en viss samstämmighet kring att socialt kapital har att göra med:

“Ability to Secure Benefits through Memberships in Networks and other Social Structures”

(Portes 1998 s.8)

Portes (1998) anser att den starkaste teoretiska ansatsen kring socialt kapital ligger på den individuella nivån – såsom Bourdieu och Coleman använder begreppet. Trots detta ser han inget hinder att även använda sig av begreppet på en mer strukturell nivå, som t.ex. Putnam gör.

2.3 Ekonomi

Enligt världsbanken har socialt kapital viktiga implikationer för ekonomi och utvecklingsfrågor. De menar att socialt kapital kan kopplas samman med alla de aspekter som brukar lyftas fram för att tillförsäkra en hållbar utveckling – utbildning, hälsa, välfungerande politiska institutioner och fria marknader som kan konkurrera på den globala marknaden. (www.worldbank.org/poverty/scapital)

Världsbanken beskriver socialt kapital som;

”...refers to the institutions, relationships, and norms that shape the quality and quantity of a society’s social interactions. Increasing evidence shows that social cohesion is critical for societies to prosper economically and for development to be sustainable. Social capital is not just the sum of the institutions which underpin a society – it is the glue that holds them together.”

(<http://www.worldbank.org/poverty/scapital/whatsc.htm>)

Ekonomiprofessor *Glen Loury* (2000) använder begreppet socialt kapital i sina arbeten om ekonomisk ojämlikhet kopplat till etnisk tillhörighet (Loury talar dock om både ras- och etnisk tillhörighet). Han menar att begreppet bör användas för att utvidga teorin om humankapital och på så sätt möjliggöra analyser av ojämlikhet mellan grupper. De dominerande ekonomiska teorierna är alltför individualistiska när de främst fokuserar på individens humankapital för att kunna konkurrera om möjligheter och förmåner. Den enskildes investeringar i produktiva färdigheter är inte enbart kopplat till de egna resurserna, utan också till hennes position i den sociala strukturen. Loury (ibid.) visar i sina studier att oavsett humankapital har unga svarta arbetare svagare förbindelser på arbetsmarknaden och därmed också brist på information om möjligheter. Etnisk tillhörighet påverkar vilka sociala nätverk man har tillgång till, och dessa nätverk har i sin tur en betydande inverkan på individens möjligheter.

I alla samhällen finns sociala klyftor mellan olika grupper. Människor väljer vänner, äktenskapspartner, bostadsområden, skolor till barnen o.s.v. och faktorer som ras-, etnisk- och klasstillhörighet påverkar dessa val. En viktig förklaring till ojämlikhet mellan grupper blir därför geografisk och social segregation, vilket leder till att individens möjligheter att förvärva färdigheter beror på de färdigheter som andra inom samma grupp har uppnått (Loury 1998).

Ekonomiska analyser utgår ofta från en självständig aktör som agerar för att göra det bästa av tillgängliga möjligheter, och att alla individer i ett fritt samhälle kan nå en rättvisande nivå i enlighet med deras kompetens. Denna utgångspunkt är ofullständig, och räcker inte för att förstå hur rasistisk ojämlikhet består över tiden. De sociala nätverk som individen har tillgång till har en långsiktig påverkan på individens tillgång till olika resurser. Från den dag vi föds påverkas vi av de sociala

sammanhang vi tillhör. Individens utveckling – vad och vem hon blir – får näring ur dessa sammanhang (Loury 1998, 2000).

Michael Woolcock och Deepa Narayan (2000) har gjort en genomgång av forskningsområdet socialt kapital och analyserat hur detta kan kopplas samman med ekonomisk utveckling.

De definierar socialt kapital som;

“...refers to the norms and networks that enable people to act collectively”.
(Woolcock & Narayan s. 225)

Författarna menar att denna kortfattade definition tjänar flera syften; dels fokuserar den på *källorna* till socialt kapital, snarare än på effekterna av socialt kapital, dels tillåter denna definition införlivande av flera olika *dimensioner* av socialt kapital. Författarna förespråkar *lokalsamhället* som den primära analysnivån för socialt kapital (istället för individer, hushåll eller staten), men uppmärksammar ändå att enskilda individer och hushåll i ett lokalsamhälle kan tillägna sig socialt kapital, och att det sätt varpå lokalsamhällen är organiserade också är beroende av den övergripande staten.

2.4 Folkhälsa

Inom folkhälsoområdet har *James Macinko och Barbara Starfield* (2001) gjort en utförlig översikt om begreppet och dess användbarhet. Översikten bygger på en systematisk litteratursökning från ett flertal databaser inom samhällsvetenskap och folkhälsa, där de sökt litteratur och artiklar på området från 1980-talet och framåt. Utifrån denna sökning konstaterar de att begreppet socialt kapital har använts på (minst) fyra olika sätt inom hälsolitteraturen; 1) för att förklara sambandet mellan ekonomisk ojämlikhet och hälsostatus, 2) som en faktor i studier om sociala nätverk och hälsa, 3) som en mediator i genomförandet av hälsointerventioner och reformer, 4) för att förklara sambandet mellan social deprivation alternativt social sammanhållning och våld och kriminalitet.

Macinko och Starfield (2001) har även identifierat minst fyra olika nivåer som någon gång har inkluderats i begreppet socialt kapital och dess mätbarhet;

- På *Makronivå* har historiska, sociala, politiska och ekonomiska system setts som företrädare för den typ av sociala relationer eller strukturer som kan skapa socialt kapital och förutsäga dess spridning inom samhällen. Lagstiftning, politiskt system, och nivå av decentralisering brukar tas som exempel på hur makronivån påverkar skapandet av socialt kapital.
- På bostadsområdes eller *lokalsamhällelig* nivå mäts karaktärsdrag hos närsamhällen som kan påverka skapandet och användningen av socialt kapital inom dessa områden, t.ex. fysiska och sociala oroligheter, delaktighet och kollektiv effektivitet. (Termen ”lokalsamhälle” används i denna rapport genomgående som beskrivning av ett geografiskt avgränsat område, min anm.)

- På *individnivå* mäts *individens beteende* såsom valdeltagande, medlemskap i grupper, och samarbete med andra. .
- Den fjärde nivån mäts också på individnivå, men till denna nivå inordnar författarna frågor om individens *attityder* såsom förtroende för grannar, förtroende för politiska institutioner, och förväntningar på ömsesidigt stöd och hjälp.

I en rapport som publicerats av Health Development Agency (HDA) har författarna gått igenom existerande folkhälsoforskning som kan kopplas samman med socialt kapital och hälsa. Campbell, Wood och Kelly (1999) menar att de problem som finns med Putnams teorier, svårigheten att kunna förklara vilka *mekanismer* i människors deltagande i sociala nätverk som leder till en effektiv demokrati, inte finns när det gäller kopplingarna mellan socialt kapital och hälsa. Inom folkhälsoforskningen finns en rad utvecklade hypoteser kring sambandet mellan sociala nätverk och relationer och hälsa, hämtade bl.a. från socialpsykologi och medicinsk sociologi.

På *individnivå* finns en hel del litteratur som länkar nivån av självtillit ("self-efficacy") - individens grad av upplevelse av kontroll över viktiga aspekter av livssituationen - till hälsan. Här hänvisar Campbell, Wood & Kelly (1999) bl.a. till Bandura. Individens självtillit påverkar hälsan på två sätt; Dels påverkar den sannolikheten att individen engagerar sig i hälsofrämjande beteende, - ju högre upplevelse av kontroll över livssituationen, desto större sannolikhet att engagera sig i hälsofrämjande beteenden. Nivån av självtillit påverkar även individens stressnivå. Låg upplevelse av kontroll över livssituationen kan leda till ångest och stress, vilket har en negativ påverkan på hälsan genom skadligt och stressrelaterat beteende och biologiska nedbrytande processer. Andra forskare talar om inre locus av kontroll, upplevd beteendekontroll och känsla av sammanhang, med ungerfärlig samma betydelse som självtillit. En hypotes som kan härledas ur detta resonemang är att ett stort socialt kapital leder till att öka individens självtillit eller känsla av sammanhang, vilket i sin tur leder till hälsofrämjande beteende och mindre risk för skadligt beteende och biologiska konsekvenser av stress och oro (Campbell, Wood & Kelly 1999).

På *inter-individuell* nivå finns begreppen socialt stöd och sociala nätverk att tillgå. Individens hälsa påverkas av i vilken utsträckning hon/han har tillgång till starka stödjande relationer. Populationsbaserad forskning över längre perioder har visat att människor som är socialt isolerade löper större risk till för tidig död. Många studier har även visat på ett positivt samband mellan grad av socialt stöd och hälsofrämjande beteende. Bland annat har socialt stöd visat sig kunna fungera som ett skydd mot stress. Forskning kring sociala nätverk har visat att individens hälsa är beroende inte enbart av den enskildes eget beteende och livssituation, utan även av sammankopplade beteenden tillsammans med andra, och den sociala situationen hos andra i nätverket (Campbell, Wood & Kelly 1999).

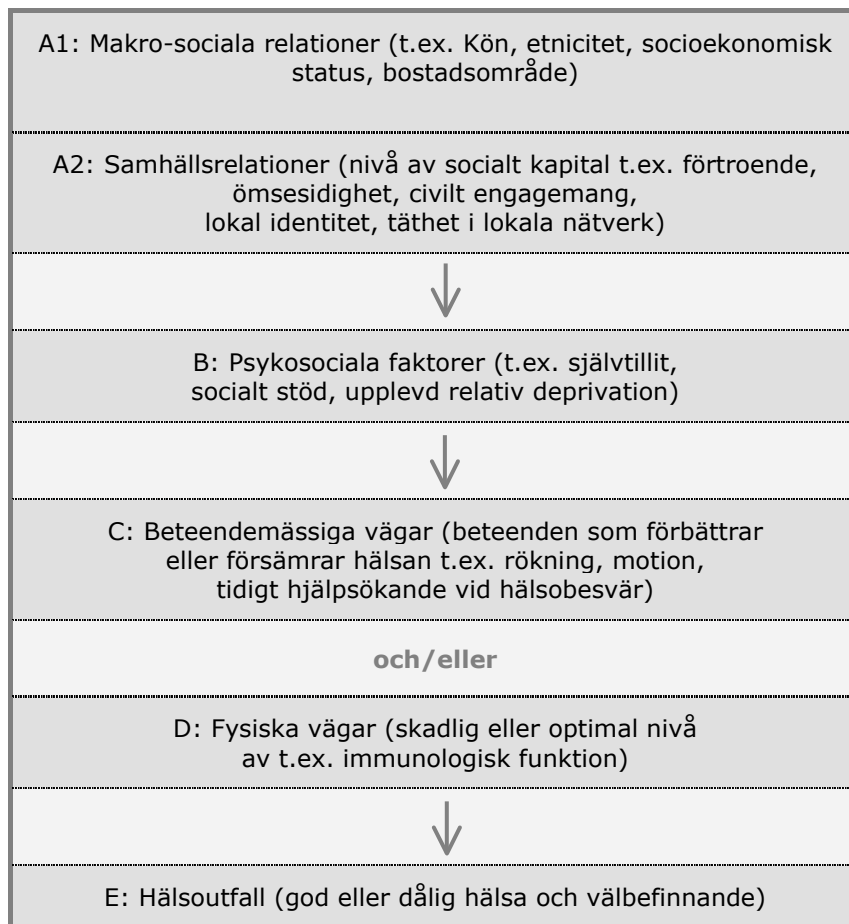
Trots att det finns mycket litteratur kring sambandet mellan socialt stöd och hälsa så saknas fortfarande en djupare förståelse kring meningen av socialt stöd, sociala nätverk och dess interna relationer och mekanismer. Socialt stöd kan kopplas till en rad olika aspekter av sociala relationer, men strukturen av dessa sociala relationer är ofta inte preciserade. Uppbygganden av en teoretisk bas för att förstå sambandet

mellan socialt kapital och hälsa kan vara till hjälp genom att precisera karaktären hos de sociala relationerna som är hälsofrämjande enligt många epidemiologiska studier. En hypotes kan vara att civilsamhället är ett socialt nätverk som tillgodoser en speciell form av socialt stöd till människor på ett hälsofrämjande sätt. Medlemskap i ett sådant nätverk ställer individen i en position av att ge och få en rad olika former av emotionell, materiell och instrumentellt stöd, vilket ger hälsofrämjande fördelar (Campbell, Wood & Kelly 1999).

På *lokalsamhällelig nivå* används begreppet empowerment. I hälsofrämjande interventioner anses empowerment vara den mekanism genom vilken lyckade hälsointerventioner har effekt. Empowerment anses uppstå genom samhällsmedlemmarnas delaktighet och representativitet i implementering av interventioner, men det är ofta svårt att exakt beskriva vad man faktiskt menar med empowerment. Forskare har pekat på ett stort behov av att utveckla såväl definitioner som mätinstrument för begreppet. Campbell, Wood & Kelly (1999) hänvisar bl.a. till Israel, Labonte och Shultz, som arbetat med att tydliggöra begreppet. De menar att involvering i lokalsamhälleliga och sociala nätverk leder till förhöjda känslor av kontroll hos medlemmarna. Aktiv involvering i lokalsamhälleliga nätverk resulterar också i en förhöjd kollektiv problemlösningsförmåga, ökat inflytande och kontroll över lokalsamhälleliga resurser. När medlemmarna genom aktiv medverkan får inflytande över lokalsamhälleliga beslut, uppnår medlemmarna en högre upplevelse av personlig självtillit, vilket har en positiv effekt på hälsan. I detta sammanhang kan begreppet socialt kapital användas för att precisera vilka aspekter av lokalsamhälleliga relationer som behöver stödjas för att uppnå empowerment (Campbell, Wood & Kelly 1999).

På *makronivå* har många forskare visat på ett samband mellan hälsa och människors socioekonomiska status, etnicitet och kön. Bättre hälsa har påvisats hos de sociala grupper som har störst tillgång till politisk makt och ekonomiska tillgångar. Faktorer som ålder, geografisk lokalisering, stads- eller landsortstillhörighet o.s.v. har också viktiga makro-sociala inflytande på hälsan. Sambandet mellan makro-sociala faktorer (i synnerhet fattigdom) och socialt kapital och hälsa är dock en kontroversiell fråga, och det saknas fortfarande kunskap om hur detta samband kan förklaras. Vissa forskare menar att fattigdomens negativa påverkan på hälsan beror på att fattigdomen förstör det sociala kapitalet i ojämlika länder (Campbell, Wood & Kelly 1999).

Campbell, Wood & Kelly (ibid.) avslutar sin genomgång med en modell (se figur 1) som försöker visa vilken roll socialt kapital kan spela i den fortsatta debatten om sociala determinanter för hälsan. I modellen beskrivs socialt kapital som ”olika typer av samhälleliga nätverk och relationer” (box A), vilket har samband med olika nivåer av socialt stöd, upplevd självtillit och upplevd relativ deprivation (box B). Detta i sin tur har varierad påverkan på människors beteende (box C) och fysiologiska status (box D), på ett sätt som ökar eller minskar hälsonivån (box E).

Figur 1. Det sociala kapitalets inverkan på hälsan (Campbell, Wood & Kelly 1999)

Campbell, Wood & Kelly (ibid.) drar ingen pil från box E till box A. Dock bör det sannolikt även vara så att hälsostatusen, dvs. en god eller dålig hälsa, i sin tur påverkar det sociala kapitalet.

Även *Penelope Hawe och Alain Shiell* (2000) har gjort en översikt av hur begreppet socialt kapital kan kopplas samman med tidigare forskning inom folkhälsoområdet som betonat den sociala miljöns betydelse. Att intresset för socialt kapital inom folkhälsovetenskap och epidemiologi har utvecklats ur flera tidigare teoretiska ansatser har uppmärksammats även inom svensk litteratur på området (Östergren 2000). Det finns flera tidigare undersökningar inom folkhälsoområdet som visar att sociala relationer och nätverk, psykosociala faktorer och gemensamma traditioner och normer har en positiv effekt på hälsan (Hawe och Shiell 2000, Östergren 2000). Hawe och Shiell (ibid.) hänvisar också till undersökningar som lyfter fram maktlöshet som en riskfaktor för sjukdom. Studier om social klass och ohälsa som ökat sedan 1960-talet har också haft betydelse, liksom community-intervention och empowerment traditionen (Östergren 2000). Med hjälp av begreppet socialt kapital har dessa forskningstraditioner utvecklat och kombinerat sina teorier med nya infallsvinklar, inte minst influerade av Putnams definition av socialt kapital (Östergren 2000).

Jonathan Lomas (1998) använder sig av begreppet socialt kapital i diskussioner om sociala system och dess betydelse för hälsan. Han menar att folkhälsovetenskap och epidemiologi framförallt fokuserat på att söka förklaringar till ohälsa hos individen, och ignorerat andra förklaringsfaktorer. Epidemiologi och folkhälsa bör fokusera mer på att hitta förklaringsfaktorer i samhället, i sociala nätverk, arbetsplatser, och familjer.

De sociala systemen som är relevanta för folkhälsan består enligt Lomas (ibid.) av följande element;

- Den fysiska strukturen, hur vi utformar våra lokalsamhällen får konsekvenser för hälsan. Den fysiska miljön kan påverka hälsan direkt genom att utsätta medborgarna för olika risker, och indirekt genom att skapa eller negligera en hälsofrämjande miljö.
- Den sociala strukturen, såsom mötesplatser och möjligheter till utbyte och interaktion, påverkar hälsan direkt genom tillgång till hälsofaciliteter, och indirekt genom att underlätta problemlösning på kollektiv nivå.
- Det sociala sammanhanget, vilket till stor del blir en produkt av de fysiska och sociala strukturerna i samhället. Tillsammans med faktorer som kulturell och social homogenitet kan dessa strukturer antingen främja eller försvåra individernas möjligheter till ömsesidigt stöd och omsorg, självkänsla, känsla av tillhörighet, och givande sociala relationer, - faktorer som har en bevisad inverkan på hälsan (Lomas 1998).

Health Development Agency (HDA) i Storbritannien har utvecklat ett forskningsprogram kring socialt kapital och hälsa, där de framförallt fokuserar på hur begreppet bör definieras och mätas inom folkhälsoområdet. En huvudfråga inom folkhälsoområdet är om hälsorelaterat beteende påverkas av i vilken miljö människor befinner sig, d.v.s. om vissa miljöer är mer hälsofrämjande än andra, och hur dessa miljöer i så fall kan främjas? Forskare inom HDA menar att begreppet socialt kapital tillhandahåller en användbar startpunkt för att utreda vilka typer av samhälleliga nätverk och relationer som kan förbättra människors hälsa. (Campbell, Wood & Kelly 1999)

Svenska forskningsrådsnämnden (FRN) höll år 2000 ett seminarium på temat ”sociala skyddsnät och socialt kapital”. Föredragen publicerades i en rapport som publicerats under samma rubrik. Där konstateras bl.a. att begreppet socialt kapital ”kommit att användas som en saknad länk i förståelsen av hälsans bestämningsfaktorer på kollektiv nivå” (Eriksson, 2000 s. 15). Den relativa inkomsthypotesen driver bl.a. att en individs hälsa inte bara styrs av hennes inkomstnivå, utan även av graden av ekonomisk ojämlikhet i samhället. Ojämlikheter i hälsa mellan olika befolkningsgrupper skulle kunna förklaras av skillnader i socialt kapital (Östergren 2000).

3. Former och perspektiv på socialt kapital

I detta och efterföljande kapitel lämnar jag uppdelningen av hur socialt kapital används inom de olika disciplinerna (statsvetenskap, sociologi, ekonomi och folkhälsa) och redogör i stället för distinktionen mellan olika former, perspektiv, källor och effekter av socialt kapital som används av olika författare. I kapitel 5 återgår jag till de fyra kunskapsområdena genom att sammanfatta begreppets användning i en disciplinuppdelad matris.

3.1 Former av socialt kapital

Putnam (1993) nämner tre olika former av socialt kapital;

- Mellanmänskligt förtroende
- Sociala normer
- Deltagande i formella och informella nätverk

Hur dessa tre former av socialt kapital förhåller sig till varandra är något oklart, då de samtidigt som de är olika former av socialt kapital, också uppstår ur varandra. Förtroende uppstår ur sociala normer, vilket i sin tur uppstår ur sociala nätverk. Sociala nätverk skapar mellanmänskligt förtroende osv. Resultatet blir ett cirkelresonemang som innebär att källorna till socialt kapital blir de samma som effekterna av socialt kapital, - en otydlighet som Putnam också kritiserats för (Portes 1998).

Tydligare är dock Putnams (2000) distinktion mellan *överbryggande* (bridging) och *sammanbindande* (bonding) socialt kapital. Sammanbindande nätverk kännetecknas av att de är ”inåtblickande”, - de förstärker gemensamma identiteter och homogena grupper, t.ex. religiösa och etniska grupper. Dessa nätverk består av starka band och skapar en grund för ömsesidighet och solidaritet mellan medlemmarna i nätverket. Sammanbindande socialt kapital kan t.ex. ge stort socialt och psykologiskt stöd till medlemmarna, och kan även bistå med startkapital, kunder och arbetskraft till företagare inom nätverket. Överbryggande nätverk kännetecknas i stället av ”utåtblickande” och för samman människor från olika sociala sammanhang. Dessa nätverk består av svagare band mellan medlemmarna, men är mycket viktiga för att få tillgång till information och möjligheter. Flera forskare har konstaterat att svagare band till avlägsna bekanta inom andra sociala nätverk kan vara värdefullare för en arbetssökande, än starkare band till vänner och släktingar som befinner sig inom samma nätverk. Det sammanbindande sociala kapitalet blir en hjälp att ”klara sig hyggligt”, men det överbryggande sociala kapitalet blir en hjälp att komma vidare och bli framgångsrik.

Putnam (1993) skiljer också på *vertikala* och *horisontella* sociala nätverk. Vertikala nätverk knyter samman personer som står i ett hierarkiskt beroendeförhållande till

varandra, medan de för de sociala kapitalet viktigare horisontella nätverken för samman personer med likvärdig status och makt.

Coleman (1988) talar också om tre former av socialt kapital;

1) *Åligganden, förväntningar och pålitlighet inom strukturer.*

Detta sociala kapital existerar i sociala strukturer där det finns ett ömsesidigt system av "tjänster och gentjänster". (Som exempel nämner Coleman de nätverk som finns mellan handlare på Khan El Khalili marknaden i Kairo, där ägarna till olika affärer t.ex. ledsagar kunder till varandra på ett systematiskt sätt). Genom att A gör något för B och litar på att B kommer att ge något tillbaka i framtiden, så etableras en förväntan hos A och en plikt att utföra detta hos B. Denna form av socialt kapital är dock beroende av att det finns pålitlighet i den sociala miljön, och att de förväntade åligganden verkligen utförs.

2) *Informationskällor*

En annan form av socialt kapital är möjligheten till information via sociala relationer. Information är en viktig bas för att kunna agera, men att få tillgång till information kan vara dyrt, både beträffande tid och pengar. Genom värdefulla relationer kan man i stället få tillgång till information utan att det behöver kosta. Som exempel nämner Coleman att en forskare som är intresserad av att hålla sig uppdaterad om aktuell forskning på området kan använda sina dagliga kontakter med kollegor för att få denna uppdatering.

3) *Normer och effektiva sanktioner*

När normer existerar och är effektiva skapar detta en form av socialt kapital. Effektiva normer som hindrar kriminalitet gör det möjligt att promenera ute nattetid utan rädsla för sin personliga säkerhet. En särskilt viktig norm för att upprätta socialt kapital är normen att individens agerande bör styras av allmänintresse, i stället för av egenintresse. En sådan norm, som förstärks av faktorer som socialt stöd, status, ära och andra belöningar, kan bygga upp nya (demokratiska) nationer och stärka familjeband bl.a.

3.2. Perspektiv på socialt kapital

Woolcock & Narayan (2000) identifierar fyra olika *perspektiv* inom forskningsområdet socialt kapital;

1) *Det civilsamhälleliga perspektivet.*

Detta perspektiv likställer socialt kapital med lokala organisationer såsom klubbar, samfund och civila grupper. Förespråkare för detta perspektiv tittar på antalet och densiteten i dessa organisationer i ett givet samhälle, och utgår från att socialt kapital är genomgående positivt. Att människor organiserar sig har alltid en positiv effekt för samhället, och ju mer organisationer desto bättre. Till detta perspektiv kan Putnam räknas.

2) *Nätverksperspektivet.*

Nätverksperspektiv betonar vikten av såväl vertikala som horisontella relationer inom organisationer och grupper, men också *mellan* olika organisationer. För att

tillförsäkra ekonomisk utveckling krävs också att det finns svagare band mellan olika organisationer, som korsar klass-, religions och etnisk tillhörighet. Perspektivet betonar alltså vikten av både bonding och bridging socialt kapital för ekonomisk utveckling. För att förbättra sina inkomstmöjligheter kan t.ex. fattiga kvinnor behöva organisera sig i små producentföreningar, vilket ger dem tillgång till lån och startkapital m.m., vilket kan ses som ett positivt bonding socialt kapital. För att kunna nå ut till konsumenter på ett effektivt sätt med sina lokalt producerade varor krävs dock ett överbryggande socialt kapital, som hjälper den lokala producentföreningen att få formella kontakter med viktiga samarbetspartner på marknaden. Nätverksperspektivet menar också att det är viktigt skilja källorna till socialt kapital, från effekterna av socialt kapital. Om man bara fokuserar på önskvärda effekter av socialt kapital, (eller likställer källor och effekter) bortser man från möjligheten att effekterna kan bli tillgängliga för vissa grupper på bekostnad av andra grupper. Till detta perspektiv kan man koppla både Lourys, Portes och Bourdieus teorier.

3) Institutionella perspektivet

Detta perspektiv argumenterar för att vitaliteten i civilsamhället till stor del är en produkt av den politiska, legala och institutionella miljön i landet. De två tidigare nämnda perspektiven ser socialt kapital som en oberoende variabel som får positiva och negativa effekter för samhället, medan det institutionella perspektivet i stället ser socialt kapital som en beroende variabel. Kapaciteten hos olika grupper och organisationer att agera för deras kollektiva bästa, är beroende av kvaliteten hos de formella institutioner under vilka de existerar. Till detta perspektiv kan Rothsteins teori räknas.

4) Synergiperspektivet

Det fjärde perspektivet försöker integrera nätverksperspektivet och det institutionella perspektivet. Här söker man efter förhållanden som kan fostra utvecklande synergier – dynamiska professionella allianser och relationer mellan statliga organ och civilsamhället. Forskning på detta område har visat att varken statsmakten eller civilsamhället ensamma kan tillförsäkra ekonomisk utveckling, det behövs samarbete mellan dessa institutioner. Framgång för ett lands ekonomiska utveckling har visat sig bero på kombinationer av kapacitet hos civilsamhället och statsorganen. Ett överbryggande socialt kapital och ett nära samarbete mellan stat och civilsamhälle har visat sig ha en avgörande betydelse. Men när ett samhälls sociala kapital framförallt består av sammanbindande socialt kapital i grupper som ej har kontakt med varandra, så dominerar de starkaste grupperna samhället och exkluderar de svagare. Synergiperspektivet förespråkas av Woolcock & Narayan (2000) som menar att detta perspektiv har det största empiriska stödet. Detta perspektiv, kan kopplas till Bourdieus maktaspekter på socialt kapital, men även till Rothsteins politiska aspekter.

4. Källor och effekter av socialt kapital

Frågan om vad som skapar ett socialt kapital och vad som blir resultatet av ett socialt kapital kan kanske sägas vara något av en akilleshäla på området - denna distinktion är ofta oklar i diskussioner kring begreppet.

En av dem som tydligt betonar vikten av att skilja på källorna till socialt kapital och effekterna av detsamma är Portes (1998). Han menar också att det är viktigt att göra en distinktion mellan mottagarens och givarens motivation i utbytet och förmedlingen av socialt kapital. Mottagarnas vilja att få tillgång till värdefulla tillgångar är lätt att förstå. Mer komplext är motivationen hos givarna, som är efterfrågade för att göra dessa tillgångar tillgängliga utan att få något omedelbart i retur.

4.1 Källor till socialt kapital

Med hjälp av flera olika teoretiker på området försöker Portes (1998) att skilja ut källorna till socialt kapital, från effekterna av socialt kapital. Beträffande källorna till socialt kapital, talar Portes (ibid) om ”värderationella” och ”instrumentella” motiv för att ställa resurser till förfogande för andra.

Till *värderationella* motiv räknar Portes (1998);

- *Internalisering av normer.* Beteendet styrs av internaliserade normer som säger att man ”skall” ”bör” t.ex. betala skatt i tid, lyda trafikregler, ge till välgörenhet osv. Dessa beteenden är sedan lämpliga för andra som resurser.
- *Bunden solidaritet.* Identifikation med sin egen grupp, sekt, klass eller samhälle kan vara en starkt motiverande faktor. Att befinna sig i samma situation eller ”öde” blir en sammanhållande kraft som gör att man identifierar sig med varandra och stödjer varandras initiativ.

Till *instrumentella* motiv för att ställa resurser till förfogande räknar Portes (ibid);

- *Ömsesidigt utbyte.* ”Givare” tillhandahåller tillträde till resurser av den anledningen att de förväntar sig bli helt kompenserade i framtiden.
- *Upprätthållande tillit.* Givare tillhandahåller tillträde till resurser pga. förväntningar på att få något annat tillbaka, inte personligt av en medlem i gruppen, men av gruppen i stort, t.ex. status, ära osv. Kollektivet, gruppen agerar på det sättet, att det som investeras i kollektivet kommer att ge utdelning på något sätt. Som exempel nämner Portes en medlem i en etnisk grupp som inrättar ett stipendium för unga studenter inom

samma etniska grupp, - inte för att få ekonomisk kompensation för detta, men för att "bli ett namn" och få status inom gruppen.

Putnam (1993, 2000) för inte något djupare resonemang kring vad som skapar eller utarmar socialt kapital. Han menar att detta utmärks av "goda och onda cirklar". De som har ett socialt kapital tenderar att ackumulera mera, medan de som inte har ett socialt kapital tenderar att utarmas. Socialt kapital är en resurs som ökar om det används, till skillnad från andra former av kapital. Ju mer förtroende människor visar varandra, ju större förtroende får de för varandra. Omvänt har också avsaknaden av socialt kapital en benägenhet att förstärkas.

Putnam (1993, 2000) diskuterar dock frågan om varför människor inte samarbetar till ömsesidig fördel överallt? Här hänvisar Putnam till spelteoretiker som ställer upp en rad förklaringar till bristande samarbete;

- *"Allmänningarnas tragedi"*.

Vissa resurser är allmänna (t.ex. ren luft) och tillgängliga för alla, oavsett om man bidrar till denna eller ej. Eftersom dessa resurserna är allmänna, finns heller inget behov av att samarbeta för ömsesidig fördel.

- *Det kollektiva handlandets logik*

Människor får det i allmänhet bättre av att samarbeta, men den enskilde individen gynnas mer av att dra sig undan och i stället lita på att andra utför arbetet som han kan dra nytta av. Om detta förstärks drar så småningom alla sig ur samarbetet och alla får det sämre.

- *Fångarnas dilemma*

P.g.a. av samordningsproblem och brist på relation och kommunikation mellan medlemmarna vinner var och en (kortsiktigt) på att ignorera gemensamma bestämmelser, t.ex. förbud mot vattning av gräsmattor och långa duschar en torr sommar.

I alla dessa situationer skulle medlemmarna gynnas av samarbete, men brist på trovärdig ömsesidighet gör att var och en får incitament på att det är bättre att klara sig på egen hand.

Hur kan då dessa dilemman övervinnas utan att behöva ta till tvångsåtgärder? Putnam (1993) tar även här hjälp av spelteorier och nämner t.ex. att samarbete underlättas när spelet upprepas i det oändliga, och avhoppare blir straffade i omgång efter omgång. Det är också viktigt med ett begränsat antal spelare, och att ha tillgång till spelarnas tidigare beteende. För att övervinna "allmänningarnas tragedi" och det kollektiva handlandets logik behövs en "institutionell mekanism", som kan kräva att alla rättar sig efter de beteenden som verkar för kollektivets bästa. Här menar Putnam (2000) att sociala normer och de nätverk som skapar dessa normer är en sådan mekanism. Någon djupare analys kring detta för dock inte Putnam, och kanske kan följande citat ses som någon slags slutsats;

Hur man lyckas övervinna det kollektiva handlandets dilemman och den självförstörande opportunism som de genererar beror på det bredare sociala sammanhang inom vilket ett visst spel spelas. Frivilligt samarbete är lättare i ett samhälle som har ärvt ett stort socialt kapital i form av normer för ömsesidighet och nätverk av samhällsengagemang”

(Putnam 1993 s. 201)

Bourdieu (1986) menar att uppkomsten av nätverk och därmed individens sociala kapital inte är något naturgivet som uppstår av sig själv. Istället är dessa nätverk en produkt av individuella eller kollektiva investeringsstrategier som medvetet eller omedvetet syftar till att etablera sociala relationer som är användbara på kort eller lång sikt. Invigning i nätverk sker genom utbyten av kapital, och dessa utbyten av olika former av kapital skapar ömsesidig kunskap och igenkännande, vilket blir det som upprätthåller nätverken. (Bourdieu 1986)

I ”Distinktionen” diskuterar Bourdieu (1991) bl.a. kapitalets betydelse för skillnaden i livsbetingelser mellan samhällsklasser. Skillnaden i livsbetingelserna är stora mellan de samhällsklasser som besitter ett stort ekonomiskt och kulturellt kapital (t.ex. medlemmar av de fria professionerna, med hög utbildning och hög inkomst) och dem som är utblottade på dessa områden (bl.a. icke yrkesutbildade arbetare med låga inkomster). De grupper som är försedda med både ett stort ekonomiskt och kulturellt kapital kan investera i ett konsumtionsmönster som anpassar sig till den borgerliga levnadskonstens regler, vilket i sig tillförsäkrar ett stort socialt kapital. Har man ekonomiskt och kulturellt kapital invigs man lättare till utbyte med andra ägare av stort kapital, vilket blir ett nätverk ur vilket man kan hämta stöd – inte minst i form av respekt och anseende. Eftersom man föds in i en viss samhällsklass menar Bourdieu (1991), att man beroende på klasstillhörighet förfogar över ett visst ekonomiskt och kulturellt ”startkapital”. Detta resonemang innebär att individens sociala kapital till stor del är ”förutbestämt”, beroende på klasstillhörighet. För att kunna öka sitt kapitalinnehav behöver individen därför antingen byta klasstillhörighet, alternativt byta kapitalart inom samma klass (Bourdieu menar att olika arter av kapital kan vara mer eller mindre dominerande inom samma klass).

Att det sociala kapitalet skulle vara förutbestämt av det sociala sammanhang man föds in i går även att utläsa ur Lourys (1998, 2000) resonemang. Han menar att en vuxen arbetare kan sägas vara en produkt av den input av utbildning, föräldraförmåga, nutrition och socialisation m.m. som han har varit utsatt för under åren. Medan en del av dessa inputs kan köpas och säljas, är några av de viktigaste faktorerna för individens produktiva förmåga endast tillgängliga som ”bi-produkter” av sociala anknytningar, t.ex. stöd från föräldrar (Loury 2000). Därför är det en allvarlig nackdel att vara född av föräldrar som inte är intresserade av ens utveckling. Omvänt är det en fördel att hamna i ett kompisgäng vars värderingar och normer inte hindrar individens talanger från att utvecklas. Barn väljer inte fritt sina kompisar, utan det påverkas av var de bor, vilken samhällsklass de tillhör, vad föräldrarna tror på m.m. Individen lär sig vad hon kan göra med sina talanger t.ex. genom samtal med familj och vänner vid middagsbordet, möjligheter till arbeten fås genom kontakter med inflytelserika personer på arbetsmarknaden o.s.v. Den här typen av möjligheter finns inte ute på marknaden till försäljning för högstbjudande, inte heller fördelas de slumpmässigt ut bland medlemmarna i ett spel - de uppkommer ur de nätverk och sociala sammanhang som vi föds in i.

Coleman (1988) menar att alla sociala strukturer främjar någon form av socialt kapital, men att vissa sociala strukturer är särskilt viktiga. Här talar Coleman om betydelsen av ”tillslutning” inom strukturen, för att effektivt upprätthålla normer. I ett system som inte är ”slutet” kan A agera på ett sätt som får negativa konsekvenser för både B och C, men eftersom B och C inte har någon relation till varandra kan de ej agera gemensamt för att utöva sanktioner mot A. I ett ”slutet” system har istället B och C kontakt med varandra och kan gemensamt verka för att bestraffa A och på så vis upprätthålla normer. Att sociala nätverk är tillslutna är viktigt också för att uppnå pålitlighet inom strukturen. ”Tillslutna” system är alltså en förutsättning för två av de tre former av socialt kapital han nämner (åligganden, förväntningar och pålitlighet, samt normer och effektiva sanktioner).

Världsbanken tar upp de viktigaste källorna till socialt kapital, men det är tveksamt om denna klassificering har någon teoretisk förankring. De källor som världsbanken nämner till socialt kapital är följande;

- *Familjen.* En huvudkälla till ekonomisk och social välfärd för den enskilde individen.
- *Närsamhället.* Kontakt med grannar, vänner och andra grupper genererar socialt kapital och möjligheten att arbeta tillsammans för det gemensamma bästa. Detta är särskilt viktigt för de fattiga, menar världsbanken, eftersom socialt kapital kan användas som ett substitut för human- och fysiskt kapital.
- *Företag.* Upprättandet av effektiva organisationer som t.ex. företag kräver förtroende och ett gemensamt syfte, vilket blir ett socialt kapital. Socialt kapital gynnar företag bl.a. genom att reducera transaktionskostnader.
- *Civilsamhället.* Socialt kapital är beroende av framgångsrika frivilliga organisationer därför att de ger möjligheter till deltagande och en röst åt dem som är utestängda från mer formella sammanhang.
- *Offentliga sektorn.* Staten och dess institutioner är central för ett fungerande och välmående samhälle.
- *Etnicitet.* Etniska nätverk är ett klart exempel på hur aktörer som delar samma värderingar kan knytas samman för gemensamma fördelar.
- *Kön.* Sociala nätverk kan hjälpa fattiga kvinnor att få tillgång till inkomst och andra möjligheter.
- *Informationsteknologi.* Informationsteknologi har kapacitet att öka det sociala kapitalet – speciellt det överbyggande sociala kapitalet vilket för samman aktörer till resurser, relationer och information utanför deras omedelbara omgivning. Människor som ej haft tillgång till litteratur och information kan nu få tillgång till oändliga resurser via Internet. Likaså kan handel via Internet skapa nya möjligheter att sammanföra producenter och konsumenter som annars ej skulle mötas. För att öka medborgarinflytandet och demokratin finns det stora möjligheter att utnyttja Internet för att decentralisera politiska verksamheter. Men

världsbanken tar även upp att det finns en risk med det nya globala informationssamhället; fattiga människor och hela nationer som ej har råd med den dyra teknik som krävs utestängs från dessa möjligheter, och informationsteknologin kanske istället gör så att klyftorna mellan rika och fattiga i världen ökar.

Att kön eller etnisk tillhörighet automatiskt skulle vara ett socialt kapital gör att begreppet används alltför brett för att överhuvudtaget bli användbart, - en kritik som också finns mot alltför vida definitioner av begreppet.

Ekonomerna Allan Schmid (2002) menar att *motivation* är en källa till socialt kapital. Att mäta förekomsten av organisationer, som t.ex. Putnam gör, är en osäker väg, eftersom organisationer kommer och går. Han menar att förekomsten av organisationer är en effekt av socialt kapital, inte ett kapital i sig själv. Dessutom gör sådana mätningar det svårt att jämföra socialt kapital mellan olika länder. Att i stället mäta källorna till socialt kapital, möjliggör jämförelser mellan olika länder.

Schmid (ibid.) har undersökt huruvida personer skulle lämna igen en plånbok om hon/han hittade en. (Denna fråga har ställts även i andra undersökningar om socialt kapital, men motiven har aldrig tidigare undersökts). Han var inte bara intresserad av om personen lämnar igen plånboken eller inte, utan även intresserad av *motiven* till att plånboken lämnas igen (eller ej). Respondenterna fick i uppgift att fördela 100 poäng mellan tre olika alternativa motiv att lämna igen plånboken; sympati, etik (normföljande) och belöning. Genom att få fördela poäng mellan dessa tre alternativ kunde blandningen av motiven visa sig.

Om ett samhälle uppfattar sig själv vara mest motiverat av etik och sympati, men uppfattar andra vara motiverade av belöning, kan de förra motiven vara instabila, och beteenden som styrs av detta kan försämrans.

Genom att mäta socialt kapital som motiv kan man få en bild av "fabriken" som skapar det sociala kapitalet, och man får även ett mätinstrument som består över tiden och som kan jämföras mellan olika samhällen. Detta instrument kan även användas för att testa hypoteser att normföljande motiv skapar ett annat beteende än sympatimotiv.

4.2 Effekter av socialt kapital

4.2.1 Positiva effekter

När det gäller effekterna av socialt kapital tar Portes (1998) upp både positiva och negativa konsekvenser. De positiva konsekvenserna grovt sett kan indelas i tre funktioner:

- 1) Det sociala kapitalet upprätthåller den *sociala kontrollen*. Gruppmedlemmarna håller koll på varandra, vilket gör mer formell kontroll

onödig. Det sociala kapitalet som skapas i dessa nätverk blir därför särskilt användbart för föräldrar, lärare, poliser m.m.

2) Det sociala kapitalet fungerar som *familjestöd* och gynnar barnens utveckling och skolprestationer.

Portes (ibid.) hänvisar bl.a. till Colemans studier som visar att det sociala kapitalet är högre i familjer med två föräldrar, familjer med färre barn, och där föräldrarna har höga förväntningar på sina barn. Dessa omständigheter fostrar föräldrar till mer uppmärksamhet på barnen, mer tid tillsammans med barnen och framkallar insatser bland barn och unga.

3) Det sociala kapitalet ger *förmåner genom utomfamiljära nätverk*.

Denna effekt av socialt kapital är den vanligaste och kommer närmast Bourdieus distinktion som menar att föräldrars stöd för barnens utveckling som ett kulturellt kapital, medan socialt kapital refererar till förmåner som erhålls genom medlemskap i nätverk. Här hänvisar Portes (ibid.) till studier som funnit att överbyggande socialt kapital genom medlemskap i svagare utomfamiljära nätverk kan ge förmåner, som starkare familjära band inte kan ge. Det har dock visat sig att denna effekt av socialt kapital kan vara svårare för minoritetsgrupper att få tillgång till, vilket kan behöva kompenseras med starkare inomfamiljära band (något som både Loury och Bourdieu uppmärksammar).

Putnam (1993, 2000) skriver en hel del om de positiva effekterna av ett stort socialt kapital; människor med ett stort socialt kapital utvecklar karaktärsdrag som gynnar hela samhället, de blir toleranta, förstående och mindre cyniska. På en imponerande mängd sidor redogör han för hur ett stort socialt kapital gör människor ”klokare, friskare, tryggare, rikare och i bättre stånd att styra en rättvis och stabil demokrati” (Putnam 2000, s. 305).

Världsbanken lyfter fram en rad positiva effekter som socialt kapital kan ha för individer och hela nationer. Socialt kapital kan bl.a. bidra till att;

- minska kriminalitet och våld,
- förbättra individernas utbildningsresultat,
- skapa vägar för hållbar utveckling och samtidigt skydd för den globala miljön,
- underlätta fattigdomsbekämpning och ekonomisk tillväxt,
- förbättra folkhälsan,
- bygga kapacitet för landsbygdsutveckling.

På folkhälsoområdet finns omfattande tidigare forskning som kan kopplas samman med positiva effekter av socialt kapital. Campbell, Wood & Kelly (1999) visar hur hälsan kan förbättras av ett stort socialt kapital genom bland annat ökad självförtroende, ökat socialt stöd, minskad stress och biologiskt nedbrytande processer, ökat inflytande och kontroll m.m. Sambandet mellan sociala och ekonomiska faktorer och hälsa är också sedan tidigare väl belagt. Oavsett hur socioekonomisk status mäts (inkomst, utbildning eller anställning osv.), tenderar människor i lägre socioekonomiska grupper att ha sämre hälsotillstånd. Detta har mätts på både individnivå (individens inkomst – hälsostatus) och nationell nivå (dödlighetstal – distribution av inkomster i landet) (Hawe & Shiell 2000, Macinko & Starfield 2001). Socialt kapital har i detta sammanhang föreslagits som den förklarande variabeln

mellan ekonomisk ojämlikhet och dödlighet. Ekonomisk ojämlikhet leder till ökad dödlighet via utarmning av socialt kapital (Hawe och Shiell 2000).

4.2.2 Negativa effekter

Forskningen om socialt kapital har mest fokuserat på de positiva effekterna av socialt kapital, men Portes (1998) tar även upp effekter av socialt kapital som kan vara mindre önskvärda. Studier har visat på minst fyra negativa konsekvenser av socialt kapital;

1) *Exklusion av "outsiders"*.

Samma sociala relationer som skapar möjligheter för gruppmedlemmarna, skapar också restriktioner för andra.

2) *Överdrivna krav på gruppmedlemmar.*

Framgångsrika medlemmar blir översållade av andras krav på tillgång till resurser.

3) *Restriktioner i den individuella friheten.*

Medlemskap i grupper kräver viss konformitet, på bekostnad av den personliga friheten.

4) *En spiral av sjunkande moral.*

Solidaritet inom gruppen cementeras av det omgivande samhällets diskriminering. Individuella framgångar undergräver därför gruppsolidariteten eftersom solidariteten inom gruppen blir stark just pga. utanförskapet. Resultatet blir en spiral av sjunkande moral som fungerar för att hålla en utsatt grupp på plats och tvinga de mer ambitiösa att fly från dem.

Putnam (2000) har ett kapitel om "det sociala kapitalets mörka sidor", där han kortfattat berör att ett stort sammanbindande socialt kapital i kombination med frånvaron av överbyggande socialt kapital även kan fungera som en grogrund för intolerans och fördomar och därmed riskera att vidga klassklyftor, diskriminering och rasmotsättningar.

I Bourdieus mening kan ett socialt kapital behövas för att få utdelning på annat kapital, t.ex. kulturellt eller ekonomiskt kapital. Effekterna av ett socialt kapital i Bourdieus beskrivning innehåller dock en tydlig maktaspekt, då han i resonemanget inbegriper *relationen* mellan tillgångarna och *föreställningarna* om dessa tillgångar. Ett socialt kapital existerar och får positiva effekter endast om tillgångarna (t.ex. tillhörigheten till en kår, grupp osv.) tillerkänns ett *värde*. Bourdieus kartläggning av tillgångar innehåller alltid en granskning av de sociala kamper som lett fram till uppfattningen att vissa tillgångar är mer värda än andra (Broady 2002). Huruvida det sociala kapitalet får positiva eller negativa effekter är alltså beroende av den makt som individens nätverk besitter.

När det gäller negativa effekter av socialt kapital bör det också påpekas att ett socialt kapital som är ytterst värdefullt i ett sammanhang, kan betraktas som negativt i ett annat sammanhang. Ett typiskt exempel på detta är det sociala kapital som existerar

inom maffian, men som blir en belastning för den medlem som försöker ta sig ur maffian.

5. Kritik mot begreppet socialt kapital

5.1 Allmän kritik mot begreppet

Begreppet socialt kapital har genom Putnams uppmärksammade teori blivit en attraktiv förklaringsfaktor för en rad olika fenomen. Begreppet har dock inte tagits emot odelat positivt från alla håll. Det finns en hel del kritik mot begreppet som belyser dess mer problematiska sidor.

Flera forskare har ifrågasatt om det verkligen är deltagande i organisationer och nätverk som ökar människors benägenhet att lita på andra. Det kan ju också vara så att det är människor som redan från unga år är så kallade ”höglitare” som inträder i organisationer och nätverk, men själva deltagandet i sig ökar inte tilliten (Rothstein 2001b).

Rothstein (2001b) tillbakavisar också att Putnams resultat är överförbara till andra länder i västvärlden, genom att hänvisa till liknande studier i andra länder. Beträffande situationen i Sverige konstaterar Rothstein (ibid.) att det inte finns några bevis för att det sociala kapitalet har minskat, även om det påvisats att det finns många brister i den svenska demokratin (enl. t.ex. demokratiutredningen, SOU 2000:1). Empiriska undersökningarna ger i stället en förvånansvärt stabil bild över människors förtroende för varandra.

Det civilsamhälleliga perspektivet, representerat av bl.a. Putnam har kritiserats för att bortse från de negativa konsekvenserna av socialt kapital, t.ex. att vissa organisationer kan arbeta för syften som motverkar samhällets övergripande mål. Ytterligare en kritik till detta perspektiv är att det inte tar hänsyn till frågor om makt. Exempel från utvecklingsländer som visar att höga nivåer av solidaritet inom informella nätverk inte nödvändigtvis leder till ekonomisk utveckling. Många utvecklingsländer utmärks av att människor är organiserade i mindre nätverk med hög social solidaritet, men de blir ändå exkluderade från marknaden eftersom de saknar makt och resurser. Förvärvandet av ett stort socialt kapital hos en samhällsgrupp kan samtidigt hindra andra grupper från att få tillgång till resurser, möjligheter och information. (Woolcock & Narayan 2000)

Socialt kapital som metafor har också kritiserats då man kopplar samman sociala aspekter med en term som är hämtad från ekonomin. Kritiker har framhållit risken för ett ekonomiserat synsätt som kan tränga undan andra värdegrunder inom politiken (Östergren 2000).

När det gäller socialt kapital som retorik, menar Hawe & Shiell (2000) att det är viktigt att ifrågasätta vilket syfte användaren av termen har. Som exempel frågar de sig vilket motivet kan vara från världsbankens sida att fokusera på begreppet när det

gäller ekonomisk utveckling. De konstaterar också att Bourdieus aspekter på socialt kapital saknas i världsbankens stora databas, medan Putnams teori får stort utrymme.

5.2 Kritiska aspekter på begreppets värde inom folkhälsa

Hawe och Shiell (2001) ställer sig frågan om socialt kapital kan bidra till något nytt när det gäller att hantera ojämlikheter i hälsa, när det redan finns mycket användbar kunskap. De kommer fram till att begreppet socialt kapital ännu så länge har ett ganska lågt värde för att kunna förklara mönster och ojämlikhet i folkhälsan. Distinktionen mellan mikro och makro socialt kapital har inte ännu inte kunnat klargöras empiriskt. Likaså finns det en tendens att socialt kapital operationaliseras till allt som är bra i samhället. Utan en stark begreppslig grund finns en risk att socialt kapital i olika studier definieras som den hälsoindikator som bäst förutsäger hälsostatusen. För att begreppet skall kunna tillföra något nytt inom detta område krävs därför en tvärvetenskaplig teoretisk grund och större noggrannhet i översättningen från teori till mätning. Dessutom krävs att man inom området socialt kapital tar hänsyn till frågor om makt och maktfördelning, där Bourdieus perspektiv har mer att tillföra än Putnams.

Macinko och Starfield (2001) påpekar att begreppet socialt kapital inom folkhälsoforskningen inte vilar på någon entydig teoretisk grund. Detta är ingen nackdel i sig själv, men det saknas också argument för *varför* valda beskrivning av socialt kapital är bättre än någon annan, och varför man valt vissa variabler att mäta socialt kapital. Denna brist på konsistens och tydlighet leder till begränsade möjligheter att jämföra olika studier, men gör också att begreppets användbarhet kan ifrågasättas. Bristen på valida och reliabla begrepp och variabler som används för att mäta socialt kapital gör att det är tveksamt hur begreppet kan användas för att förstå sambandet mellan social ojämlikhet och hälsa. Eftersom det redan finns likartade etablerade begrepp som är väl definierade och lättare att mäta i relation till hälsa kan det vara tveksamt vad begreppet socialt kapital har att erbjuda.

Socialt kapital erbjuder dock en spännande förklaring till hur ekonomisk ojämlikhet och hälsostatus är kopplade till varandra. Idén att ekonomisk ojämlikhet kan upplösa sociala relationer, normer, och förtroende har stor attraktionskraft. Den alternativa förklaringen, - att fattiga sociala relationer är ett resultat, snarare än en orsak till dålig hälsa behöver dock också undersökas mera. Kopplat till vad vi redan vet om betydelsen av sociala nätverk, socialt stöd och social klass för hälsoutfallet finns det ett stort värde i att utveckla denna forskning i samarbete med forskare inom samhällsvetenskap (Macinko & Starfield 2001).

Utifrån den kritik som finns mot begreppet föreslår Macinko och Starfield (2001) en rad områden där forskningen kring socialt kapital behöver utvecklas;

- Tydliggör basen för konceptet socialt kapital. Framtida studier bör på ett bättre sätt kunna försvara val av definition och variabler utifrån den nivå man mäter socialt kapital på. Putnams definitioner passar kanske bäst att använda på stat- och nationell nivå, medan andra komponenter kan behöva användas för att mäta socialt kapital på individnivå.

- Undersök möjliga förklaringar till hur och på vilket sätt som socialt kapital kan påverka hälsan. Det är viktigt att få bättre förståelse för på vilket sätt som socialt kapital verkar när det gäller hälsoutfall.
- Utveckla ett antal valida och reliabla variabler för socialt kapital. Innan det finns hållbara variabler att mäta socialt kapital på, kan det vara mer användbart att mäta redan klart definierade variabler, såsom mellanmänniskt förtroende och medlemskap i grupper, utan att gruppera dem till ett större koncept som inte har någon bevisad intern konsistens eller reliabilitet.
- Testa relationen mellan socialt kapital och olika aspekter av hälsa i olika befolkningsgrupper. Om socialt kapital är en tillgång hos individen, hennes relationer och det sammanhang där hon lever, så innebär detta att betydelsen av socialt kapital kan variera mellan olika kulturer.
- Analysera skillnader i resultat när det gäller socialt kapital och hälsa. Potentiella förklaringar till skillnader, såsom kön, social klass och regionala förhållanden behöver undersökas på ett systematiskt sätt.
- Undersök de underliggande sociala, kulturella, politiska och historiska orsakerna till socialt kapital i olika områden och olika tider. Det finns ett behov av att förstå var socialt kapital kommer ifrån, i vilken utsträckning det är kopplat till historia, ekonomi, kultur och materiella resurser. Narrativ och historisk forskning kan här få en stor betydelse.
- Undersök vilka mekanismer och konsekvenser som interventioner designande för att öka det sociala kapitalet inom samhällen får, innan det slås fast att socialt kapital är ett verksamt instrument inom folkhälsoforskning.

6. Sammanfattande matris - begreppets användning inom olika discipliner

	STATS-VETENSKAP	SOCIOLOGI	EKONOMI	FOLKHÄLSA
Begreppets användning	Förstå hur en god fungerande demokrati kan säkerställas	Förstå hur individen kan säkerställa makt, inflytande och tillgång till förmåner	Förstå sociala relationers betydelse för ekonomisk utveckling	Förstå sambandet mellan sociala faktorer och hälsa.
Utbredd definition	"...sociala nätverk och de normer för ömsesidighet och pålitlighet som uppstår ur dem" (Putnam 2000)	"Ability to secure benefits through memberships in networks and other social structures" (Portes 1998)	"...refers to the norms and networks that enable people to act collectively" (Woolcock & Narayan 2000)	
Analysnivå	Samhället (Individen)	Individen, grupper	Samhället Lokalsamhället Individen	Samhället Lokalsamhället Individen
Former av socialt kapital	- Deltagande i sociala nätverk - Sociala normer - Mellanmänniskt förtroende	- Åligganden, förväntningar & pålitlighet inom strukturer - Informationskällor - Normer och effektiva sanktioner		
Källor	1) Institutionell mekanism som får msk att agera kollektivt - sociala nätverk och de normer för ömsesidighet som uppstår (Putnam) 2) Väl fungerande politiska institutioner (Rothstein)	- Individuella motiv Värdeinternalisering Bunden solidaritet Ömsesidigt utbyte Upprätthållande tillit - Tillslutning inom organisationen - Utbyte av kapital - Medfött social sammanhang	- Fungerande formella institutioner - Individens deltagande i organisationer - Medfött socialt sammanhang - Individuella motiv	- Politiska, sociala & ekonomiska system - Karaktärsdrag hos lokalsamhällen - Individens deltagande i grupper m.m.
Positiva effekter	- Väl fungerande demokratier - Demokratiska, kloka, rika, friska, trygga medborgare	- Upprätthålla social kontroll - Familjestöd - Förmåner genom utomfamiljära nätverk	- Ekonomisk tillväxt - Fattigdomsbekämpning	Förbättrad hälsa för individer, grupper och samhällen.
Negativa effekter	- Ökade klassklyftor - Diskriminering - Rasmotsättning	- Exklusion av outsiders - Överdrivna krav på medlemmar - Restriktion i individuell frihet - Spiral av sjunkande moral		
Kritiskt fokus	Kausalitet Uppstår verkligen mellanmänniskt förtroende ur deltagande i sociala nätverk?	Makt Hur undvika att starkare grupper säkerställer förmåner på bekostnad av svagare grupper?	Motiv Vilka är motiven bakom fokuseringen på begreppet för att säkerställa ekonomisk utveckling?	Valida mätinstrument Vad är det egentligen man mäter, och varför mäter man det man gör?

Figur 2: Sammanfattande matris över hur socialt kapital används inom olika discipliner

Innehållet i matrisen kan utläsas mer eller mindre tydligt i de kunskapsöversikter som finns inom respektive kunskapsområde. Samtidigt bör påpekas att de olika

disciplinerna har befruktat varandra beträffande framväxten av begreppet socialt kapital, och att framförallt disciplinerna ekonomi och folkhälsa har influerats mycket av teorierna inom statsvetenskap och sociologi. De tomma cellerna i matrisen indikerar att det (ännu) inte finns utvecklade ”teoretiska pusselbitar” på dessa områden.

Matrisen visar tydligt att de starkaste teoretiska förankringarna för begreppet finns inom statsvetenskap och sociologi. Det är också dessa discipliner som har en mer avgränsad analysnivå för begreppet. Området folkhälsa som har den svagaste teoretiska förankringen har samtidigt flest analysnivåer. Bristen på tydliga definitioner gör att socialt kapital kan mätas och analyseras på en mängd olika sätt och nivåer, vilket kan riskera att försvaga analysen. Men flera analysnivåer kanske också kan bli en styrka, om analyserna utförs med stor noggrannhet och en medvetenhet om att de skilda analysnivåerna kan kräva olika mätinstrument och metoder.

En tydlig indelning av hur begreppet socialt kapital används inom dessa olika kunskapsområden kan underlätta identifieringen av *vad* inom begreppet som är relevant för folkhälsa, samt *hur* och på vilka *nivåer* detta kan mätas. Flera forskare (bl.a. Macinko & Starfield 2001) har betonat vikten av att tydliggöra basen för konceptet socialt kapital inom folkhälsa, samt behovet av att utveckla denna bas i samarbete med andra samhällsvetenskapliga discipliner.

Matrisen kan även användas för att se kopplingar mellan folkhälsoområdet och övriga discipliner. Statsvetenskapliga teorier kan vara relevanta att använda vid undersökningar som fokuserar på det sociala kapitalets betydelse för nationell folkhälsa, medan sociologiska teorier kan vara användbara för undersökningar av detsamma på individnivå. Samtidigt blir det tydligt att de ekonomiska teorierna på området socialt kapital (som dock inte är lika utvecklade som inom statsvetenskap och sociologi) också är relevanta p.g.a. begreppets betydelse när det gäller att förstå sambandet mellan ekonomiskt ojämlikhet och ohälsa.

7. Att mäta socialt kapital

Socialt kapital har undersökts i en mängd olika studier och det går att hitta exempel på både kvantitativ, kvalitativ och komparativ forskning. Bristen på entydiga definitioner och valida mätinstrument betonas ofta, men samtidigt poängteras också svårigheten med att utforma ett enda ”sant” mätinstrument för socialt kapital då definitionerna är multidimensionella och inkluderar flera olika nivåer och enheter för analys. Socialt kapital skiftar också mellan olika samhällen och mellan olika inomsamhälleliga grupper (Campbell, Wood & Kelly 1999).

När det gäller kvantitativa studier används ofta data från redan existerande databaser, där man i efterhand väljer ut de variabler som kan infogas till begreppet socialt kapital. Detta tillvägagångssätt kritiserar från vissa håll för att bortse från att socialt kapital måste mätas med hänsyn till den lokala kontexten. Kritikerna menar att man i många studier försökt att överföra Putnams koncept (som utvecklats inom statsvetenskap i Italien och USA) rakt av till andra länder och kunskapsområden, vilket inte är möjligt (Swann & Morgan 2002 b). Det finns dock även exempel på kvantitativa studier som utarbetat egna mätinstrument för att specifikt mäta socialt kapital (se rubrik 6.3). Beträffande kvalitativa studier bedriver Health Development Agency (HDA) i Storbritannien en serie kvalitativa projekt med syftet att genomföra djupa analyser av sociala nätverk och dess betydelse för hälsan med hänsyn till den lokala kontexten, kön, ålder och etnicitet (Swann & Morgan 2002 a). Putnams forskning brukar tas som exempel på komparativa studier, då han kombinerar data från flera olika akademiska och kommersiella källor för att visa på långvarig och bestående minskning av det sociala kapitalet i USA (Putnam 2000).

I detta kapitel redovisas en del exempel på hur socialt kapital mäts i olika kvantitativa och kvalitativa undersökningar, och därefter görs en sammanställning av hur begreppet brukar operationaliseras. I slutet av kapitlet presenteras några mätinstrument som utformats specifikt för att mäta socialt kapital.

7.1 Hur mäts socialt kapital? – Exempel på olika studier

7.1.1 Kvantitativa undersökningar

Hyppä & Mäki (2000) bygger vidare på sin tidigare forskning som visat att den svenska minoriteten i Finland bl.a. uppvisat lägre dödlighet och lägre nivåer av sjukpension, jämfört med den finskspråkiga majoriteten i landet. Syftet med enkätstudien var att undersöka om det svenskspråkiga samhället har större socialt kapital och om det finns ett samband mellan det sociala kapitalet och individens hälsa. 1000 slumpmässigt utvalda av vardera gruppen finskspråkiga samt svenskspråkiga personer i Österbotten fick besvara en specialutformad enkät. De socialt kapital variabler som efterfrågades var frågor om *civilt engagemang*

(deltagande och aktiviteter i olika föreningar, organisationer och grupper), *interpersonell tillit/förtroende* (anser du att man kan lita på de flesta människor? anser du att de flesta människor skulle försöka dra nytta av dig om de fick möjlighet?) och frågor om *sociala band och integritet* (antal vänner, lokala vänner, vänner som alltid ställer upp, deltagande i grannskapsassistans). Resultatet visade att den finskspråkiga gruppen oftare flyttade, hade lägre interpersonell tillit och var mindre aktiva i lokalsamhälleliga aktiviteter och deltagande i körer, än den svenskspråkiga gruppen. Svenskspråkiga verkade också ha större ömsesidigt förtroende och civilt engagemang än finskspråkiga boende i samma område. Slutsatsen blir att det svenskspråkiga samhället innehar en större mängd socialt kapital, och att detta sociala kapital har ett samband med god hälsa. Eftersom de ekologiska och socioekonomiska förhållandena är desamma för de båda språkgrupperna kan en stor del av ojämlikheten i hälsa förklaras av olikheter i socialt kapital.

Kawachi, Kennedy, Lochner & Prothrow-Stith (1997) har testat hypotesen att ojämlikhet i inkomstnivå är relaterat till minskning av social sammanhållning, och att minskning av socialt kapital i sin tur leder till ökad dödlighet. Studien baseras på data från 39 stater och 7654 individer i USA. Socialt kapital mättes med hjälp av frågor från GSS (General Social Survey), och bestod av frågor om *civilt engagemang* (antal grupper och organisationer per medborgare), och frågor om *tillit/förtroende* (tror du att de flesta människor skulle dra nytta av dig om de fick möjlighet, eller skulle de försöka vara rättvisa? Generellt sett skulle du säga att de flesta människor är att lita på? Skulle du säga att människor i allmänhet försöker vara hjälpsamma, eller ser man endast till sig själv?) Resultaten stödjer hypotesen att ojämlikheter i inkomstnivå leder till ökad dödlighet via disinvestering i socialt kapital. Ojämlikhet i inkomstnivå hade ett starkt samband med både med lågt per capita medlemskap i grupper och brist på tillit/förtroende. Både social tillit/förtroende och medlemskap i grupper hade samband med total dödlighet, såväl som dödlighet i hjärt-kärlsjukdomar och barnadödlighet.

Kawachi, Kennedy & Glass (1999) har gjort en kontextuell analys av socialt kapital och självskattad hälsa, med justering för bl.a. individuell hushållsinkomst och hälsobeteende. Data om självskattad hälsa hos 176 259 individer i 39 delstater i USA användes. Socialt kapital variabler hämtades från General Social Survey (GSS) och aggregerades till nationell nivå. De sociala kapital indikatorer som användes var; *civilt tillit/förtroende* (generellt sett skulle du säga att de flesta människor är att lita på? Skulle du säga att människor i allmänhet försöker vara hjälpsamma, eller ser man endast till sig själv?) samt *deltagande i olika organisationer/grupper*. Resultatet visar att faktorer på individnivå (låg inkomst, låg utbildning, rökning) hade ett starkt samband med lågt självskattad hälsa. Efter justering för dessa variabler visade det sig ändå en kontextuell effekt av ökad risk för lågt skattad hälsa i områden med lågt socialt kapital. Individer bosatta i stater med lågt socialt kapital rapporterade sämre självskattad hälsa. Effekterna av socialt kapital på självskattad hälsa var lika för män och kvinnor. Även om de individbaserade faktorerna hade den starkaste prediktionen för lågt skattad hälsa, så visade det sig nästan vara lika stor risk att skatta sin hälsa lågt om man bodde i ett område med lågt socialt kapital som om man var rökare.

Lindström, Merlo och Östergren (2002) har analyserat effekten av bostadsområde på individuellt socialt kapital efter justering för sammansatta variabler (ålder, kön,

utbildningsnivånivå, yrkesstatus, sjukpension, ensamboende, sjukskriven, arbetslös) och en kontextuell migrationsfaktor. Studiepopulation utgjordes av 14 390 individer i åldrarna 45-73 år bosatta i totalt 90 bostadsområden i Malmö. Socialt kapital variabler utgjordes av ett index av 13 frågor om hur aktivt en person tar del av aktiviteter i formella och informella grupper i samhället (studiecirkel/kurs på arbetet, annan studiecirkel, föreningsmöte, möte med annan organisation, teater/bio, konstutställning, kyrka, sportevenemang, brev till tidning, demonstration, nattklubb/underhållning, stor samling med släktingar, privat fest under senaste året.) Resultaten visar att socialt kapital delvis är kontextuell till sin natur. Social delaktighet är både en kontextuell såväl som en individuell karaktäristiska. Efter justering för en rad variabler; ålder, kön, ursprungsland, ensamboende, sjukskrivning, sjukpension och arbetslöshet så bestod signifikanta skillnader i socialt kapital mellan bostadsområden.

Rose (2000) har i sin ryska studie undersökt hur mycket socialt kapital betyder för individens självskattade hälsa genom att testa tre hypoteser; - humankapital (utbildning, social klass etc.) är den primära determinanten för individens hälsa, - socialt kapital (individens informella och formella länkar till andra) är den primära determinanten för individens hälsa, och - både human- och socialt kapital är stora determinanter för individuell hälsa. För att testa hypoteserna användes data från en specialdesignad enkät för att mäta socialt kapital i Ryssland (New Russian Barometer, NRB). Enkäten distribuerades till ett slumpmässigt stratifierat urval som täckte hela ryska federationen, både urbana och rurala områden. 1904 personer över 18 år besvarade frågorna. För att mäta socialt kapital användes nio variabler om *social integration* (är någon i familjen medlem i kommunistpartiet? bor i by? deltagande i kyrka? är opinionsledare? använder vänner som informationskälla? litar på regeringen för hjälp? litar på människor eller kan aldrig vara nog försiktig? tillhör någon organisation? kan kontrollera vad som händer med mig?) samt fyra variabler om *generiskt socialt kapital*; (involvering i handelsnätverk, antimoderna nätverk, informella nätverk och social exkludering) samt fem *hälsospecifika variabler* (någon att lita på när sjuk, rökare, betalar läkare för att påskynda behandling, motionerar tillsammans med andra, motionerar ensam). Resultatet visar att både humankapital och socialt kapital oberoende av varandra har en betydelse för individens fysiska och emotionella hälsa. Signifikanta socialt kapital influenser på självskattad hälsa inkluderar involvering eller exkludering från formella och informella nätverk, tillgången på vänner att lita på när man är sjuk, känsla av kontroll över eget liv och tillit/förtroende. Multipel regressionsanalys bekräftar betydelsen av både human och socialt kapital för individens fysiska och emotionella hälsa, men visar också att det sociala kapitalet ökar den fysiska och emotionella hälsan mer än humankapital.

Veenstra (2000) har undersökt sambandet mellan socialt kapital på individnivå och självskattad hälsa före och efter att man kontrollerat för humankapital. Studien genomfördes i Saskatchewan, Canada, där ett slumpmässigt urval av 534 individer över 18 år fick besvara en enkät. En stor mängd frågor ställdes som skapade index kring *civilt deltagande* (förtroende/tillit för regering, grannar, människor i lokalsamhället, människor samma del av stad, människor i allmänhet). Frågor ställdes också kring *socialt engagemang* (formella/informella nätverk, arbetskamrater m.fl.) och *socialt stöd*. Resultatet visade ett ytterst litet samband mellan socialt kapital och hälsa. Endast inkomst och utbildning (humankapitalvariabler) var relaterat till hälsostatus i förväntad riktning. Beträffande

socialt engagemang var endast socialisering med arbetskamrater och medlemskap i religiöst samfund signifikant relaterade till hälsostatus (till viss del även efter kontroll för humankapital). Deltagande i klubbar hade ett signifikant samband med hälsan endast hos de äldre. Tillit/förtroende till olika instanser/grupper människor hade inte ett signifikant samband med självskattad hälsostatus. Civilt deltagande hade inte heller något samband med självskattad hälsa. Veenstra diskuterar detta resultat utifrån en del svagheter i studien såsom litet urval och låg svarsfrekvens (40%). Han betonar även behovet av att forskning tar hänsyn till kontextuella faktorer för mätning av socialt kapital.

7.1.2 Kvalitativa undersökningar

Campbell, Wood & Kelly (1999) har undersökt om Putnams koncept av socialt kapital kan tjäna som en ram för att designa och utvärdera hälsointerventioner på lokalsamhällelig nivå. De utgår från hypotesen att det råder ett samband mellan socialt kapital och hälsa, och att lokala hälsofrämjande projekt skall verka för att öka det sociala kapitalet. Studien har genomförts med hjälp av djupintervjuer och fokusgrupper, där man undersöker erfarenheter av sociala nätverk och relationer i två olika lokalsamhällen i England. Ett lokalsamhälle som karaktäriseras av relativt låga nivåer av hälsa, och ett som karaktäriseras av relativt höga nivåer av hälsa, - detta för att undersöka om nivån av socialt kapital är högre i det hälsosammare lokalsamhället. Syftet med studien var att undersöka vilken roll socialt kapital spelar i lokala samhällen i England, och i vilken utsträckning Putnams definition av socialt kapital överensstämmer med "vanliga människors" erfarenhet av samhällsliv. Syftet var också att undersöka skillnader i form och nivå av socialt kapital mellan höghälsosamhällen och låghälsosamhällen, för att få kunskap om vilka aspekter av socialt kapital som kan vara mer eller mindre viktiga för hälsofrämjande interventioner.

Resultaten i studien sammanfattas i sju punkter;

- 1) Vissa dimensioner av Putnams sociala kapital (speciellt tillit och civilt engagemang/upplevd medborgarmakt) befanns vara högre i höghälsosamhället och kan därmed vara mer hälsofrämjande än andra dimensioner av socialt kapital.
- 2) Källor till socialt kapital korsar ofta gränserna för geografiskt definierade samhällen.
Intervjuerna visade att de nätverk som konstituerar ett socialt kapital för informanterna var både lokala och icke-lokala till sin karaktär. Föreställningen om att socialt kapital existerar inom ett geografiskt område överensstämmer alltså ej med upplevd verklighet.
- 3) Vissa typer av nätverk (varierande och geografiskt spridda) kan vara mer hälsofrämjande än andra.
- 4) Putnams typologi av sociala nätverk behöver utvidgas, och i synnerhet behöver mer uppmärksamhet ges åt informella nätverk, vilka hade störst betydelse för informanterna i båda samhällena. Putnam sätter stor vikt vid

deltagande i nätverk och organisationer, vilket sällan refererades till av informanterna i studien.

- 5) Endast tillhandahållandet av samhällsservice är inte nog för att utgöra socialt kapital, man behöver även fokusera på processen hur sådan service etableras och sköts. För att uppnå socialt kapital måste medborgarna aktivt delta i planering och genomförande av samhällsservicen.
- 6) Putnams conceptualisering av samhälleligt sammanhang, tillit och lokal identitet behöver omarbetas. Samhälleliga relationer, lokal identitet och tillit existerade i en mycket mer *begränsad* omfattning i undersökningssamhällena än vad Putnams definition av socialt kapital skulle föreslå. I motsats till Putnams beskrivning så existerade mellanmänsklig tillit och identifikation endast i de mer informella nätverken där människor personligen kände varandra.
- 7) Det finns starka *inomsamhälleliga* skillnader i hur socialt kapital skapas, bibehålls och åtkoms. Studien visar att socialt kapital inte är en homogen resurs som är jämlikt skapad, bibehållen och åtkomlig för alla medlemmar i ett samhälle. Människor är involverade i lokala nätverk på olika nivåer och på olika sätt. Studien pekar på *åldersrelaterade* skillnader i människors upplevelse och erfarenhet av samhällsliv. Ännu större skillnader fanns mellan hur *män och kvinnor* skapar nätverk i sitt dagliga liv såväl som det stöd män och kvinnor får från dessa nätverk. En hypotes är att även skillnader i social *klass och etnicitet* kan ha ett samband med skillnader i vilken typ av socialt kapital resurser som finns tillgängliga för olika grupper i ett speciellt samhälle. Studien visar på ett stort behov inom folkhälsoforskningen att fokusera på *betydelsen av socioekonomisk status* när det gäller samhälleliga nätverk och relationer.

Campbell & McLean (2002) har undersökt den etniska identitetens påverkan på sannolikheten att människor deltar i lokala nätverk. Utgångspunkten är att delaktighet i nätverk och kollektiva aktioner kan bidra till att öka människors materiella förhållanden, och att deltagande därför är en viktig mekanism för social förändring. Vissa forskare har dock hävdat att deltagande i lokala nätverk har en förmåga att ske bland de människor som har högst status inom lokalsamhället, och i ljuset av detta kan delaktighet i lokala nätverk ha den omvända konsekvensen att öka social ojämlikhet snarare än att minska denna. Studien genomfördes med hjälp av 25 djupintervjuer med afrikansk-karibiska medborgare i ett depraverat, multietniskt område i en stad i södra England.

Studien visade att den afrikansk-karibiska identiteten hade en central roll för människors delaktighet i informella interpersonella nätverk, men hade däremot inte någon betydelse för människors delaktighet i lokala formella nätverk. Delaktighet i frivilligorganisationer och lokala utvecklingsgrupper var lågt. Den starka identifikationen med sin etniska grupp verkade vara en stor källa till stöd, men samtidigt en källa till social exklusion, vilket hindrade dem från att känna sig välkomna i andra sammanhang. Resultaten visar på begränsade möjligheter för interventioner som syftar till att öka det lokala deltagandet för socialt exkluderade grupper, utan att specifikt undersöka de hinder som står i vägen för sådant

deltagande. Att sträva efter större delaktighet bland exkluderade sociala grupper är både teoretiskt och politiskt relevant, men en sådan ambition måste kombineras med en förståelse för de hinder som ligger i vägen för sådant deltagande. Utan en sådan förståelse kommer interventioner endast att öka den sociala ojämlikhet som man strävar efter att reducera!

- *Morrow (2002)* har undersökt hur olika komponenter av begreppet socialt kapital kan relateras till det allmänna välmåendet hos barn och unga. Studien använde kvalitativa metoder för att undersöka 12-15 åringars subjektiva erfarenheter av sina bostadsområden, sin livskvalitet, sina sociala nätverk och sitt deltagande i lokalsamhällen. Studien genomfördes i två skolor i relativt depraverade områden i en stad i sydöstra England. Urvalet bestod av 101 pojkar och flickor i två ålderintervaller 12-13 år och 14-15 år, med en signifikant proportion av minoritetsgrupper. Studien visade bl.a. följande;

- Vänner var centralt för många aktiviteter utanför skolan och av stor betydelse som källa till emotionellt stöd. Dessa vänskapsnätverk var dynamiska, inte fasta eller statiska. Bostadsområdet kan ha inflytande över vänskapsnätverk som en källa till att hitta vänner. I huvudsak verkade det dock som att unga människor odlade täta, starka sociala nätverk av tillit och ömsesidighet som var starkt kopplat till vissa individer, inte till bostadsområdet. Men vänner kunde också fungera i motsatt riktning när det gäller hälsofrämjande beteende, - det är med vänner man delar cigaretter, alkohol, droger, och det är med vännerna man äter snabbmat på McDonald's. Dessa beteenden kan också kännas påtvingade i kompisgruppen.
- Etnisk/religiös bakgrund och kön påverkade genom att främja eller försvåra aktiviteter med vänner.
- Familjära nätverk var viktiga som en källa till stöd och att "finnas där". Ett vidare nätverk av släktingar var också viktigt för en signifikant del av barnen, oavsett etnisk bakgrund, och upplevdes som en källa till information om arbete i framtiden såväl som deltidsarbete under skoltid.
- Tillit fanns i relationer med familj och vänner och känsla av tillhörighet hade att göra med vänner och familj, hellre än geografisk plats.
- Unga människor behöver båda typer av socialt kapital; täta nätverk för psykologiskt välmående här och nu, och lösa nätverk för att få tillgång till exempelvis arbete i framtiden. Formella samhällsliga nätverk, som är centralt i Putnams teori, verkade inte ha så stor betydelse för barnen. Inte heller mellanmänsklig tillit, ömsesidighet och civilt engagemang på lokalsamhällelig nivå.

I denna studie konstaterades också svårigheten att avgränsa mätningen av socialt kapital till en avgränsad geografisk yta. Barnens "lokalsamhällen" bestod av "virtuella kommuner" bestående av vänner kring skolan, staden, olika bostadsråden (många barn hade flera hem osv.) Att barn inte kan analyseras som homogena grupper konstaterades också. Kön, ålder och etnicitet påverkar barnens sociala kapital. För flickor var personlig säkerhet en svår och viktig fråga och sexuellt

ofredande upplevdes som hotande. Likaså är behoven av platser att vistas på olika för en 12-åring och en 15-åring. Beträffande etnicitet så ledde rädsla för rasistiska trakasserier ofta till social och emotionell exklusion.

Swann & Morgan (2002 b) sammanfattar några viktiga insikter om det sociala kapitalets betydelse för hälsa och folkhälsointerventioner, som framkommit i HDA:s kvalitativa forskning:

- Maktaspekterna av socialt kapital är viktiga att beakta om vi vill ändra på ojämlikheter i hälsa.
- Kvalitativa studier har visat på ett glapp mellan de indikatorer för socialt kapital som mäts, och den upplevda verkligheten för människor. Därför rekommenderas att stora kvantitativa undersökningar föregås av kvalitativa studier för att få förståelse för det sammanhangsbestämda sociala kapitalet.
- Sociala nätverk, självuppfattning och samhällen är lättflytande och dynamiska, inte statiska.
- Definitionen av "lokalsamhälle" behöver fortsatt undersökning för olika populationsgrupper. För unga människor verkar det inte vara så att socialt kapital är lokaliserat till geografiska områden.
- Det är svårt mäta ett samhällsligt fenomen på individnivå. Nya mätinstrument på individ- och samhällsnivå behöver utvecklas.
- Det sociala kapitalets negativa sida behöver också tas i beaktande.
- Det är viktigt att undersökningar om socialt kapital i depraverade områden inte drar uppmärksamheten från de materiella behov som finns i dessa områden. Interventioner för att stärka det sociala kapitalet i hälsofrämjande syfte bör kompletteras med andra former av interventioner för att bygga ett hälsofrämjande samhälle.

7.2 Vad mäts - hur operationaliseras begreppet?

I ovanstående exemplifieringar av hur socialt kapital mäts (framförallt i de kvantitativa undersökningarna, se rubrik 6.1.1.) går det att utläsa att begreppet operationaliseras på olika sätt i olika undersökningar. Samtidigt blir det också tydligt att vissa frågor återkommer i flera undersökningar, t.ex. frågor om deltagande i grupper/föreningar, och frågor om tillit/förtroende. Tidigare kunskapsöversikter på området, (bl.a Blaxter & Poland 2002 samt Macinko & Starfield 2001) har efter genomgångar av en mängd olika undersökningar om socialt kapital sammanställt hur begreppet brukar operationaliseras.

Blaxter och Poland (2002) sammanfattar de frågor som ofta förekommer i undersökningar om socialt kapital och hälsa, utifrån en granskning av 35 enkätundersökningar på området. Dessa frågor kan kategoriseras i sex olika grupper, se figur 3.

1) Frågor om socialt nätverk/stöd	<ul style="list-style-type: none"> - Familj, vänner, grannar – hur många, frekvens av kontakt, typ av kontakt - Vem man får stöd av (emotionellt, instrumentellt) vem står man nära, vem man litar på, vem skulle hjälpa (i olika situationer) Hur många människor man känner i grannskapet. <u>Vanligt förekommande formuleringar:</u> - Hur många gånger under de senaste två veckorna har du besökt familj/vänner, eller haft dem på besök hos dig? - Hur många människor anser du att du känner väl och kan tala med om det mesta? - Skulle du säga att du känner de flesta i ditt grannområde många/några/inga?
2) Frågor om sammanhållning, ömsesidighet, personlig tillit	<ul style="list-style-type: none"> - Hur länge man bott i området, uppfattad struktur i området, känner sig som en del av lokalsamhället - Om människor kommer överens/går ihop, ser efter varandra, bryr sig om varandra - Lånar saker, lånar ut, gör tjänster - Litar på människor - Uppfattning om lokal kriminalitet, våld, känner sig trygg - Generaliserad lokal tolerans, rättvisa <u>Vanligt förekommande formuleringar:</u> - Skulle du säga att de flesta människor skulle försöka utnyttja dig om de fick möjlighet, eller skulle de försöka vara ärliga/rättvisa? - Generellt sett, skulle du säga att de flesta människor är att lita på, eller kan man aldrig vara nog försiktig? - Skulle du säga att människor mestadels försöker vara hjälpsamma, eller bryr de sig mest om sig själva? - Du är i ekonomisk svårighet och behöver låna pengar (x summa) Kan du låna av någon? vem?
3) Frågor om kontroll, självtillit	<ul style="list-style-type: none"> - Upplevd kontroll över eget liv, egen hälsa, kommunala angelägenheter - Tillfredsställelse med nivå av kontroll, inflytande över lokalt beslut - Standardiserad mätning av psykologisk kontroll och empowerment <u>Vanligt förekommande formuleringar;</u> - Att hålla hälsan beror på saker jag själv kan göra. Instämmer – instämmer ej
4) Frågor om civilt engagemang	<ul style="list-style-type: none"> - Antal grupper man tillhör, natur och nivå av aktivitet - Specifik involvering i religiös, politisk, frivilliga grupper, kommunangelägenheter - Besökt möten, deltagit i aktioner, röstat, protesterat, frivilligarbete etc. - Intresse/kunskap om lokala frågor <u>Vanligt förekommande formuleringar;</u> - Genom att arbeta tillsammans kan människor i mitt område påverka beslut som påverkar området Instämmer – instämmer ej - Här är en lista över typer av grupper eller organisationer. Är du medlem i någon/några av dessa? - Har du någonsin kontaktat en lokal myndighet om ett ärende som angår dig
5) Frågor om institutionaliserad tillit/förtroende	<ul style="list-style-type: none"> - Litar på lokala/nationell styre/myndigheter, offentliga myndighetspersoner, kommunala ledare - Förtroende för professionella, service - Trovärdighet på lokala myndigheter
6) Frågor kring uppfattning om lokal miljö/omgivning	<ul style="list-style-type: none"> - Skattning av lokalt rykte, om man vill flytta - Upplevda problem, t.ex. transporter, kriminalitet, tillgång till polis, skolor, service osv. - Upplevd nivå av lokalsamhälleliga aktivitet

Figur 3: Vanligt förekommande enkätfrågor om socialt kapital (Blaxter & Poland 2002)

Blaxter och Poland (2002) konstaterar efter sin granskning att de koncept som används för att mäta socialt kapital inte är helt distinkta och tydliga; samma frågor används ofta för att mäta olika saker. Likaså sker sällan en distinktion i mätningen av huruvida man mäter källor till socialt kapital, eller effekter av det samma. Denna tvetydighet när det gäller mätning av socialt kapital blir tydlig även i den översikt som Macinko & Starfield (2001) gjort på området. De har sammanställt hur begreppet operationaliserats i en mängd olika undersökningar om socialt kapital och hälsa. Ur den sammanställningen går det att göra följande exemplifiering av vilka

socialt kapital variabler som använts på nationell, lokalsamhällelig och individuell nivå i olika studier. (Samtliga studier som Macinko & Starfield granskat inkluderas ej i denna tabell. För en fullständig sammanfattning, se Macinko & Starfield 2001, s. 422-427).

NATIONELL NIVÅ	LOKALSAMHÄLLELIG NIVÅ	INDIVIDUELL NIVÅ
Civilt engagemang Ointresserad av politik, procent som inte röstar. Medlemskap i antal grupper och organisationer per capita.	Civil delaktighet Proportion av berättigade invånare som röstade i förra valet, av hushåll som prenumererar på lokal tidning, av individer som tillhör grannskapsförbättrande organisationer, donerar blod, skrivit brev till redaktör.	Civil delaktighet Delaktighet i frivilligorganisationer, donation av blod, tidningsläsande, röstning
Social sammanhållning Skilsmässofrekvens kriminalitetsfrekvens, arbetsrelationers påfrestning	Socialt engagemang Delaktighet i antal och typ av klubbar och organisationer i lokalsamhället, tid spenderad med vänner, grannar, arbetskamrater, familj	Tillit till grannar Nära vänner boende i området, veta namnet på grannar, lita på att grannar hjälper till vid sjukdom, trygg i att låna pengar eller bilen till grannar.
Tillit/förtroende för politiskt styre Missförtroende för lokal/regional/nationell styrning	Tillit Till individer, till institutioner (politiska)	Tillit/förtroende för politiskt styre Tillit till utförande av lokalt, regionalt och nationellt styre, tillit till regeringsbeslut, kapacitet att lösa problem.
Civil tillit – Interpersonell tillit Procent som instämmer i att "man kan lita på de flesta människor" Procent som instämmer i att "de flesta människor skulle dra nytta av dig om de fick möjlighet" och "man kan lita på de flesta människor"	Gemensam problemlösning Finns det tillgängliga möjligheter att lösa lokala problem? Organiserade du någon grupp för att lösa ett problem?	Tillit till människor från respondentens region eller område "De flesta människor i mitt område/region kan man lita på, är villiga att hjälpa andra, är ärliga"
Ömsesidighet Procent som instämmer i att "de flesta människor försöker vara hjälpsamma".	Sociokulturell miljö Syn på området som en distinkt plats, lånar saker av grannar, diskuterar problem med grannar, procent av boende som arbetar i området, använder service i området.	Tillit till människor i allmänhet "Man kan lita på de flesta människor, de flesta människor i min region, etniska grupp, religiösa grupp kan man lita på"
Samarbete Procent som instämmer i att "de flesta människor försöker vara hjälpsamma"	Institutionell infrastruktur Aggregerade röstnivåer, frivilliga ansträngningar, m.m.	
Hjälpsamhet från andra Procent som instämmer i att "de flesta människor försöker vara hjälpsamma".		

Figur 4: Operationalisering av socialt kapital på olika nivåer (Macinko & Starfield 2001)

Tabellen visar tydligt att samma frågor används för att mäta olika aspekter av socialt kapital, samt att samma aspekter av socialt kapital mäts på flera olika nivåer. Variablerna "civilt engagemang", "civil delaktighet" och "socialt engagemang" mäter delvis samma saker. Påståendet "de flesta människor försöker vara hjälpsamma" används både för att mäta "ömsesidighet", "samarbete" och "hjelpsamhet från andra". Samma frågor används också till stor del på de olika analysnivåerna, nationell, lokalsamhällelig och individuell, vilket kan diskuteras. Bör

socialt kapital på nationell nivå mäts med hjälp av andra variabler än de som används för att mäta socialt kapital på individuell nivå?

7.3 Exempel på mätinstrument för socialt kapital

7.3.1 Social Capital Inventory

Narayan & Cassidy (2001) har utvecklat ett mätinstrument med syftet att tillhandahålla forskare med en uppsättning valida enkätfrågor för att mäta socialt kapital i *utvecklingssamhällen*. En av de mest intressanta aspekterna i detta mätinstrument är att de skiljer på variabler för determinanter, dimensioner och effekter av socialt kapital, vilket alltså gör det möjligt att renodla mätningen (tydliggöra om man mäter källor, former eller effekter av socialt kapital.) Enkäten utformades med hjälp av en litteraturoversikt samt en genomgång av 25 existerande datainsamlingsinstrument (enkäter och mer kvalitativa instrument) som fokuserat på socialt kapital. Utifrån detta utformades ett arbetsinstrument varefter en tvärvetenskaplig workshop hölls där man diskuterade och omarbetade enkäten. Enkäten utprovades därefter i Ghana och Uganda, varefter ytterligare korrigeringar genomfördes.

Den operationalisering som föreslås av det sociala kapitalets determinanter, dimensioner och effekter i utvecklingssamhällen kan sammanfattas i en modell, se figur 5.

Social Capital Inventory kan sägas vara ett försök att förfina mätningen av socialt kapital, genom den uppdelningen av determinanter, dimensioner och effekter av socialt kapital som görs. Att göra denna distinktion mellan källor, former och effekter är något som framhålls framförallt från sociologiskt håll, och i introduktionen till detta mätinstrument hänvisas också till ledande sociologer på området, såsom Bourdieu och Coleman (dessutom är instrumentet redovisat i en sociologisk tidskrift). Det kan således tyckas att detta mätinstrument utgår från en sociologisk ”approach” på socialt kapital (se sammanfattande matris under rubrik 5.3). När man går in och granskar utformningen av instrumentet framträder dock andra, - främst statvetenskapliga - influenser tydligare än de sociologiska. Dels är analysnivån uttalat samhällsinriktad, i fokus för analysen står antingen hela samhällen eller lokalsamhällen, - inte individer och grupper. När det gäller operationaliseringen av dimensioner av socialt kapital framträder Putnams koncept tydligt i frågorna om deltagande i sociala nätverk, relationer, normer, ömsesidighet och tillit/förtroende. Beträffande effekter av socialt kapital mäts dessa i uttalade demokratitermer, - kompetens och kvalitet hos politiskt styre m.m. – inte vilka förmåner individerna kan säkerställa genom sitt sociala kapital. När det gäller operationaliseringen av determinanter för socialt kapital är det intressant att både kollektiva och individuella aspekter kan utläsas. De ”individuella determinanterna” för socialt kapital har att göra med frågor om individernas känsla av ”stolthet och identitet”. Dock ställs inga frågor om individuella *motiv*, vilket är det som brukar framhållas som en källa till socialt kapital inom sociologin (se matris 5.3).

Sammanfattningsvis kan konstateras att detta mätinstrument, de sociologiska hänvisningarna till trots, har tydliga statsvetenskapliga influenser.

Socialt kapital Determinanter	Dimensioner av socialt kapital	Sociala, politiska och ekonomiska Effekter av socialt kapital
Kommunikation <u>Mätning:</u> - Hur ofta lyssnar på radio, tillgång till radio, läser tidning antal tim/vecka. Avstånd till telefon, avstånd till närmaste post, avstånd från by till centrum, allmän kondition på vägarna, eget hushåll lättillgängligt från väg?	Gruppkaraktäristiska Inkluderande medlemskap i informella grupper och nätverk med speciella karaktäristika <u>Mätning:</u> -antal, gåvomedel, hur ofta, sammansättning i föreningen?	Kompetens i politiskt styre <u>Mätning:</u> Hur kompetenta är dessa instanser; polis, lokalt politiskt styre, offentliga lärare, domstolar?
Stolthet och identitet <u>Mätning</u> - Skatta din känsla av identitet, (vem jag är, var jag kommer ifrån känsla av tillhörighet). Stolthet över grupp man tillhör?	Generaliserade normer <u>Mätning:</u> Kan man lita på andra människor, eller kan man aldrig vara nog försiktig. Försöker människor vara hjälpsamma eller ser man endast till sitt eget? Skulle människor försöka utnyttja dig om de fick möjlighet eller skulle de vara schyssta?	Ärlighet och korruption hos politiskt styre <u>Mätning:</u> Vilka är ärliga/oärliga instanser av dessa; domstolar, polis, offentliga sjukvårdsinrättningar, post, offentliga lärare?
	Samhörighet <u>Mätning:</u> Hur väl kommer människor överens i ditt bostadsområde? Hur skulle du skatta känslan av tillhörighet i ditt område?	Kvalitet hos politiskt styre <u>Mätning:</u> Behöver ni betala till politiskt styre för att få saker gjorda? Om man betalar löser sig problemen? Politiker tar hänsyn till era åsikter vid beslut?
	Vardaglig socialisering <u>Mätning:</u> Hur ofta deltar du i kulturella/fritids aktiviteter, med vilka? Vilka människor umgås du med i vardagen? Vilka människor besöker dig hemma? Vilka människor äter du med utanför hemmet?	Fred och trygghet <u>Mätning:</u> Säkerhet från våld o kriminalitet i området, hemmet, ute efter skymning? Trygg att myndigheter skyddar. Utsatt för kriminalitet och våld under senaste året?
	Grannskapskontakter <u>Mätning:</u> Hur sannolikt är det att du skulle be grannarna om hjälp (med barnen) om du var sjuk?	Politiskt engagemang <u>Mätning:</u> Hur ofta besökt möte etc., kontaktat lokal politiker, röstat i senaste val, presidentval?
	Frivillighet <u>Mätning:</u> Förväntar man sig att människor arbetar frivilligt i ditt område? De som ej deltar i frivilligt arbete kritiserar? De flesta drar sitt strå till, stacken i vårt område. Hur många tim/mån frivilligt arbete?	
	Tillit/förtroende <u>Mätning.</u> I vilken omfattning upplever du att du kan lita på människor i din etniska grupp, grannskap, medlem i samma förening, affärsbekanta, politiker, familj, myndighetspersoner, lokalt politiskt styre, rättsväsende?	

Figur 5: Sammanfattning av Social Capital Inventory (Narayan & Cassidy 2001)

7.3.2 Social Capital modul i General Household Survey

Walker, Morgan, Coulthard, Mulvihill (2001) har utvecklat ett mätinstrument inom HDA:s forskningsprogram om socialt kapital och hälsa. Tanken är att instrumentet skall fungera som en guide för forskare inom området socialt kapital. Instrumentet är användbart framförallt för dem som vill samla attityddata för att mäta socialt kapital i bostadsområden. Enkäten innehåller fem olika områden/aspekter av socialt kapital; tre relaterade till lokalsamhället och två som relateras till individerna själva. Rekommendationen är att välja någon av dessa aspekter vid användandet av instrumentet. Datainsamlingen är tänkt att genomföras som strukturerade "face to face" intervjuer.

De preliminära frågorna utformades till stor del utifrån tidigare utförda nationella enkätstudier. Därefter utvecklades enkäten med hjälp av resultatet från 31 djupintervjuer där människor intervjuades om deras uppfattning och förståelse kring olika begrepp och aspekter av socialt kapital. Den slutliga enkäten utprovades och ytterligare förändringar gjordes.

(Frågorna har numera inkluderats som en modul i General Household Survey, GHS, vilket är en pågående enkätundersökning om en rad ämnen hos hushållen i England)

Den operationalisering som föreslås av det sociala kapitalets olika aspekter på lokalsamhällelig och individuell nivå kan sammanfattas i följande modell;

LOKALSAMHÄLLELIG NIVÅ Uppfattning om lokalt område	Hur länge bost i området, trivsel. Värdera lokal service, - sociala och fritidsmöjligheter, möjligheter för barn & tonåringar, hälsoinrättningar, skolor, polis, transporter, säkerhet dagtid, kväll/natt. Problem med trafik, parkering, bilstölder, nedskräpning, klotter, oljud, ungdomar som dräller omkring, Utsatt för brott under senaste året?
LOKALSAMHÄLLELIG NIVÅ Civilt engagemang	Informerad om lokala angelägenheter, kan påverka beslut, kan påverka genom att arbeta tillsammans med andra, får information genom lokaltidning, involverad i lokala organisationer. Aktiv i organisationsaktiviteter. Agerat för att lösa lokalt problem?
LOKALSAMHÄLLELIG NIVÅ Ömsesidighet och lokal tillit	Känner människor i området, litar på människor i området, grannar ser efter varandra, gjort tjänst för granne, granne gjort dig en tjänst?
INDIVIDNIVÅ Sociala nätverk	Hur ofta telefonsamtal med släktingar, träffar släktingar, telefonsamtal med vänner, talar med grannar, hur många nära släktingar bor i området, hur många nära vänner bor i området?
INDIVIDNIVÅ Socialt stöd	Ber om hjälp vid behov av skjuts, hjälp i hemmet när sjuk, låna pengar, personlig kris, Vem ber du om hjälp? Bor denna/dessa i området?

Figur 6: Sammanfattning av Social Capital modul in General Household Survey (Walker Morgan, Coulthard, Mulvihill, 2001)

Socialt kapital modulen i General Household Survey är utvecklad inom Health Development Agency (HDA) i Storbritannien och utgår således från ett folkhälsoperspektiv. Analysnivån är uttalat lokalsamhällelig vilket mäts genom frågor om individens uppfattning och delaktighet i bostadsområdet, samt individernas tillit/förtroende för och umgänge med andra människor. Även i detta mätinstrument är framförallt Putnams koncept av socialt kapital som framträder tydligast, i frågor om civilt engagemang, ömsesidighet och sociala nätverk. Till de

sociologiska perspektiven kan dock frågor om socialt stöd på individnivå kopplas, samt eventuellt frågorna om informationskällor i mätningen av "civilt engagemang". De så viktiga maktaspekterna går dock inte att utläsa i detta mätinstrument, vilket är en aning förvånande med tanke på att HDA i flera andra rapporter särskilt betonar vikten av att ta hänsyn till maktaspekterna i undersökningar om socialt kapital (se bl.a. Swann & Morgan ed. 2002).

7.3.3 Integrated Questionnaire for the measurement of Social Capital

Grootaert, Narayan, Nyan-Jones och Woolcock (2002) har inom Världsbankens regi utarbetat ett mätinstrument för socialt kapital. Enkäten har utformats utifrån erfarenheter från ett antal olika tidigare enkätundersökningar om socialt kapital (undersökningar som genomförts i Tanzania, Bolivia, Burkina Faso, Indonesien, Ghana och Uganda), och är ett resultat av att integrera datainsamlingsinstrument från dessa olika studier. Instrumentet är tänkt att kunna användas i flera olika länder, men behöver vid användning kompletteras med andra datainsamlingsinstrument. Instrumentet har utformats med ett särskilt fokus på att kunna analysera sambanden mellan socialt kapital och hushållens välbefinnande. Samtliga frågor ställs till hela hushållet.

Enkäten innehåller ett stort antal frågor inom sex olika områden. En förkortad version av enkäten med de "viktigaste" frågorna inom varje område kan sammanfattas i följande modell;

Grupper och nätverk	<ul style="list-style-type: none"> - Antal grupper som hushållet deltar i, -viktigaste gruppen. - homogenitet bland gruppmedlemmar beträffande religion, kön, etnisk bakgrund, sysselsättning, utbildningsbakgrund? - Samarbete med andra grupper inom/utom lokalsamhället? - Hur många nära vänner? - Hur många att låna pengar av?
Tillit/ förtroende och solidaritet	<ul style="list-style-type: none"> - Generellt sett, kan man lita på de flesta människor eller ej? - Människor i området är att lita på, utnyttjar andra, erbjuder hjälp? - I vilken utsträckning litar på myndighetspersoner? Ge ekonomiskt eller arbetsstöd till projekt som ej främjar dig själv men andra i området?
Kollektivt handlande och samarbete	<ul style="list-style-type: none"> - Deltagit i lokalsamhälleliga förbättrande aktiviteter senaste året? - Vid vattenförsörjningsproblem, hur stor är sannolikheten att människor samarbetar för att lösa detta?
Information och kommunikation	<ul style="list-style-type: none"> - Hur många gånger senaste månaden ringt eller tagit emot telefonsamtal? - Tre viktigaste informationskällorna?
Social sammanhållning och inkludering	<ul style="list-style-type: none"> - Grad av skillnad bland invånare - inkomstnivå, social status, etnisk bakgrund. Problem pga. dessa? Vilken typ av skillnader skapar mest problem? Lett till våld? - Hur många gånger senaste månaden umgåtts med människor. Vilka? Homogenitet? - Hur skyddad från våld och kriminalitet känner du dig i hemmet?
Empowerment och politisk aktion	<ul style="list-style-type: none"> - Uppskattad egen lycka. - Makt att förändra livssituation? - Hur ofta har människor gått samman för att kräva politiska mål senaste året? - Röstat i senaste valet?

Figur 7: Sammanfattning av Integrated Questionnaire for the measurement of Social Capital (Narayan, Nyan-jones & Woolcock 2002)

Detta mätinstrument är utformat inom världsbankens regi och har således ett uttalat ekonomiskt perspektiv. Analysnivå är individer/hushåll, och kan ses som ett exempel på den breda analysnivå för socialt kapital som förs fram inom kunskapsområdet ekonomi, såväl som inom folkhälsa (inkluderar både hela samhällen, lokalsamhällen, hushåll och individer i analysen, se matris 5.3). Även i detta mätinstrument är de statsvetenskapliga influenserna i Putnams regi tydliga. Intressant är dock att även maktaspekter kan utläsas i detta instrument i frågor om ”social sammanhållning och inkludering” samt i frågor om ”empowerment och politiskt aktion”, vilket gör att även de sociologiska aspekterna (som så tydligt fokuserar på makt) blir tydliga i detta mätinstrument.

8. Diskussion

Efter denna genomgång på området socialt kapital är det lätt att konstatera att Robert Putnams statsvetenskapliga teorier dominerar forskningsområdet. Hans beskrivning av socialt kapital som civilt engagemang, deltagande i sociala nätverk och de normer för ömsesidighet som uppstår ur dessa, finns representerade i närmast alla undersökningar och mätningar av socialt kapital. Att Putnams ”koncept” är attraktivt är inte svårt att förstå; Även om teorierna har sina svagheter (vilka förs fram från flera kritiska håll, se rubrik 2.1 samt 5.1), tror jag inte att det är någon överdrift att påstå att hans teorier är de som är ”lättast att ta till sig” och förstå inom det komplexa området socialt kapital. Putnam erbjuder en bred teori som kan appliceras på en mängd olika områden, - såväl demokrati som folkhälsa och ekonomi. Teorin har en stor empirisk användbarhet och är relativt enkel att översätta från teori till mätning.

Samtidigt blir det tydligt att det inte räcker att applicera Putnams teorier till det egna forskningsområdet (kunskapsmässigt såväl som geografiskt) om man vill genomföra valid och trovärdig forskning på området socialt kapital. Denna kunskapsöversikt visar tydligt att Putnams koncept behöver kompletteras med inte minst de sociologiska teorierna som betonar maktaspekter och nödvändigheten av att särskilja determinanter från former och effekter av socialt kapital. Likaså behöver analysnivån i högre grad styra den mätning som utförs. Om man avser mäta socialt kapital på individnivå borde de sociologiska teorierna vara betydligt mer användbara än Putnams statsvetenskapliga.

När det gäller analysnivåer är det påtagligt att statsvetenskapen fokuserar på hela samhällen, medan sociologin koncentrerar sig på individer och grupper. Den *lokalsamhälleliga* nivån som förs fram inom folkhälsa (och ekonomi), kan sägas vara en ”ny” och betydelsefull analysnivå som kompletterar de övriga. Denna analysnivå kan bidra till att utveckla konceptet socialt kapital, då de statsvetenskapliga och sociologiska teorierna är alltför avgränsade för att rakt av kunna appliceras och ”räcka till” inom folkhälsa. Dock kräver detta ett utarbetande av teorier kring de lokalsamhälleliga aspekterna av socialt kapital, vilket är en uppgift och en utmaning för folkhälsa. De teorier som existerar om socialt kapital behöver utvecklas och kompletteras med ett teoribygge om socialt kapital utifrån en lokalsamhällelig kontext. Hur uttrycks, och vilken betydelse har det sociala kapitalet på lokalsamhällelig nivå? En mätning av socialt kapital på lokalsamhällelig nivå kräver förmodligen andra frågor och metoder än mätningar på samhälls- och individnivå.

Detta resonemang leder vidare till några frågor som väckts i arbetet med denna kunskapsöversikt, där behov av fortsatta klagörande visat sig vara nödvändig i kommande forskning om socialt kapital och hälsa.

Den första frågan har att göra med det sociala kapitalets *kollektiva* respektive *individuella* aspekter. I teorin (se Coleman och Portes under rubrik 2.2.) betonas att det sociala kapitalet inte existerar inom aktörerna, utan i *strukturen av relationerna*

mellan aktörer. Socialt kapital kan således inte finnas inom en enskild individ, det krävs relationer mellan flera olika individer. Samtidigt är ett socialt kapital något som kan *användas* av enskilda individer. *Effekterna* av ett socialt kapital kan alltså vara individuella, men kanske inte *formerna* av socialt kapital, - dessa är kollektiva. Hur är det då med *källorna* till socialt kapital? Kan socialt kapital skapas inom individer, eller endast i dynamiken av relationer mellan individer? Här finns en otydlighet då bl.a. Portes (1998) talar om *individuella motiv* som källor till socialt kapital. I mätning av socialt kapital ställs i vissa undersökningar frågor om individens självtillit och egenkontroll, kanske framförallt för att mäta effekter av socialt kapital. Mätinstrumentet Social Capital Inventory (se figur 3) mäter dock uttryckligen *determinanter* för socialt kapital bland annat med frågor om individens känsla av identitet, vilket alltså indikerar att socialt kapital finns eller skapas inom individen. Frågan om det sociala kapitalets kollektiva respektive individuella aspekter behöver utredas ytterligare eftersom den får praktiska konsekvenser för ett folkhälsoarbete. Om socialt kapital är betydelsefullt för att uppnå god folkhälsa bör folkhälsointerventioner inriktas på att öka det sociala kapitalet. Detta kräver i sin tur kunskap om hur ett socialt kapital frambringas. Skapas socialt kapital genom kollektiva aktiviteter såsom deltagande i organisationer och föreningar eller väl fungerande politiska institutioner, så bör interventioner som syftar till att öka det sociala kapitalet inriktas på att öka de kollektiva aktiviteterna i lokalsamhällen, alternativt öka kvaliteten hos de politiska institutionerna. Men om socialt kapital i stället skapas *inom* individer och har att göra med individuella motiv, egenkontroll och känsla av identitet, så bör kanske interventioner utformas på ett annat sätt? Eller är det så (enkelt) som Putnam föreslår att kollektiva aktiviteter fungerar som en ”institutionell mekanism” vilken gör att människor börjar agera kollektivt, dvs. kollektiva aktiviteter gör att individer också motiveras agera för kollektivets bästa?

De kollektiva och individuella aspekterna av socialt kapital kräver fortsatt förtydligande även när det gäller hur detta bäst kan mätas. I de undersökningar som här redovisats används oftast aggregerade individdata för att mäta socialt kapital på kollektiv (lokalsamhällelig eller samhällslog) nivå. Detta förutsätter att ett (lokal) samhälles sociala kapital är lika med aggregerat individuellt socialt kapital, vilket kan ifrågasättas. Det har redan betonats från andra håll att det är problematiskt att mäta ett samhällslogt fenomen på individnivå, och att nya mätinstrument behöver utvecklas (Swann & Morgan 2002). Inom ekonomins område finns exempel på forskare som menar att socialt kapital *inte* är ett samhällslogt fenomen, utan endast ett individuellt kapital och därmed likställt med andra former av kapital som individen kan investera i (Glaeser, Laibson & Sacerdote 2002). På liknande sätt kan forskare inom andra områden behöva klargöra hur man förhåller sig till de kollektiva respektive individuella aspekterna av socialt kapital.

Den andra frågan handlar om huruvida det sociala kapitalet är bundet till geografiskt område eller inte. Viss forskning tyder på att socialt kapital inte är bundet till nätverk inom geografiska områden, utan i stället till mer varierande och geografiskt spridda nätverk (Swann & Morgan 2002). Denna fråga får naturligtvis konsekvenser för folkhälsointerventioner. Om det sociala kapitalet inte i första hand existerar inom ett geografiskt avgränsat lokalsamhälle, hur skall då interventioner som syftar till att öka det sociala kapitalet planeras och genomföras? Likaså innebär dessa tendenser att lokalsamhället som analysnivå för socialt kapital behöver ifrågasättas. Det räcker kanske inte att undersöka det sociala kapitalet inom ett geografiskt avgränsat område

för att förstå hur det sociala kapitalet påverkar hälsan hos individerna i lokalsamhället? Å andra sidan är detta en definitionsfråga då "lokalsamhälle" inte behöver betyda ett geografiskt avgränsat område utan i stället kan innebära mera spridda nätverk av t.ex. forskare eller medlemmar i ett religiöst samfund.

Frågan om det sociala kapitalets geografiska bundenhet kan också kopplas samman med föregående fråga om det sociala kapitalets kollektiva respektive individuella aspekter; Är det sociala kapitalet bundet till individen eller till lokalsamhället (= en geografiskt avgränsad plats)? Om det sociala kapitalet är bundet till individen är det en resurs som individen kan ta med sig om hon flyttar till ett annat geografiskt område, vilket inte är möjligt om det sociala kapitalet är bundet till lokalsamhället. Förmodligen är det så att det finns både lokalsamhälleligt bundet och individuellt bundet socialt kapital, men vilka former av socialt kapital som är bundet till vad behöver klargöras och förfinas i fortsatt forskning på området.

När det gäller folkhälsoområdet kan konstateras att begreppet socialt kapital har en bred tillämpning inom folkhälsa. På samhällsnivå kan begreppet användas för att förstå hur politiska, sociala och ekonomiska system påverkar hälsan hos individer och grupper. På lokalsamhällelig nivå kan begreppet tillföra kunskap om hur karaktärsdrag hos lokalsamhällen, såsom fysisk och social miljö, möjligheter till delaktighet och kontroll över resurser m.m. inverkar på hälsan. På individnivå kan begreppet bidra till att förstå hur individens (sociala) beteende samt normer och värderingar påverkar hälsan. Denna breda användning kritiserar av vissa forskare (se bl.a. Hawe & Shiell 2001) som menar att begreppet kan bli alltför brett för att kunna säga något värdefullt om sambandet mellan sociala faktorer och hälsa. Dock kan denna breda tillämpning även ses som en styrka. Frågan om hälsans bestämningsfaktorer är komplex och låter sig inte fångas på enbart en nivå. Begreppet socialt kapital kan bidra till en viktig utveckling av befintlig kunskap om hälsans bestämningsfaktorer på både samhälls, lokalsamhällelig och individuell nivå.

Eftersom begreppet socialt kapital har ett stort värde inom folkhälsa är det angeläget att utveckla forskningen på området. Tidigare kunskapsöversikter har gett viktiga rekommendationer till vidare forskning, vilka redovisats i rapporten. Inte minst betonas vikten av att beakta maktaspekterna av socialt kapital. Utifrån denna genomgång kan avslutningsvis några ytterligare rekommendationer ges för fortsatt forskning kring socialt kapital och hälsa;

- Den teoretiska basen för socialt kapital på lokalsamhällelig nivå behöver utvecklas. Mer kunskap behövs om vilka former av socialt kapital som existerar på denna nivå, hur detta skapas och vilka effekter detta får. Lokalsamhället som fenomen behöver också utredas mera. Vilken betydelse har det geografiska området, jämfört med andra former av geografiskt spridda lokalsamhällen? Även frågan om mätning av socialt kapital på lokalsamhällelig nivå behöver utforskas ytterligare. Hur "fångar" man det lokalsamhälleliga sociala kapitalet som någonting annat och mer än aggregerat individuellt socialt kapital? Här kan fortsatt empirisk forskning, inte minst med kvalitativa metoder, bidra till en "teoriutveckling på empirisk grund".
- Analyser av socialt kapital på flera olika nivåer kräver en medvetenhet om att ett socialt kapital som får positiva effekter på en nivå, kanske får negativa

konsekvenser på en annan nivå. Ett stort positivt socialt kapital på lokalsamhällelig nivå i form av t.ex. blomstrande organisations- och föreningsliv, kanske kan få negativa hälsoeffekter på individnivå. Här kan förmodligen metoder som t.ex. ”multilevelanalys” vara till stor hjälp.

- För att kunskapen om socialt kapital skall bli användbar i folkhälsointerventioner krävs också mer kunskap om det sociala kapitalets kollektiva respektive individuella bundenhet. Vilka former av socialt kapital existerar och är bundet till lokalsamhället som geografisk plats och vilka former av socialt kapital är bundet till individer? De former av socialt kapital som är bundet till ett geografiskt område är förmodligen mer statiska (resultatet av långa processer, historia och kultur?), medan det sociala kapital som är bundet till individer sannolikt är både rörligare och mer dynamiskt. Denna kunskap behövs för att interventioner som syftar till att öka det sociala kapitalet skall kunna ha framgång.

Till sist kan också understrykas att den relativt omfattande empiriska forskning som bedrivs inom folkhälsa om sambandet mellan socialt kapital och hälsa, i sig är en styrka och en förutsättning för att råda bot på bristen på valida mätinstrument. Alternativet att vänta med mätningar av socialt kapital till dess att optimala mätinstrumenten finns, faller på sin egen orimlighet. Att bygga vidare på och utvärdera den forskning som tidigare genomförts på området är däremot en framkomlig väg för att successivt utveckla valida instrument som kan mäta det sociala kapitalets inverkan på hälsan.

Referenser

Blaxter, Mildred – Poland, Fiona, 2002. “Moving beyond the survey in exploring social capital”, pp. 87-104 i Swann, Catherine – Morgan, Antony (ed.) *Social capital for health. Insights from qualitative research*. London: Health Development Agency.

Bourdieu, Pierre, 1986. “The forms of Capital” pp. 241-258, in Richardson, John G *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.

Bourdieu, Pierre, 1991. *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.

Broadly, Donald, 2002. “Nätverk och fält” sid. 49-72 i Gunneriusson, Håkan (red.) *Sociala nätverk och fält*. Uppsala Universitet.

Campbell, Catherine - Wood, Rachel - Kelly, Moira, 1999. *Social Capital and Health*. London: Health Education Authority.

Campbell, Catherine – McLean, Carl, 2002. “Social capital, exclusion and health: factors shaping African-Caribbean participation in local community networks” pp. 29-43 in Swann Catherine - Morgan Antony (ed.) *Social capital for health. Insights from qualitative research*. London: Health Development Agency.

Coleman, James, 1988. “Social Capital in the Creation of Human Capital”, *American Journal of Sociology* 94:S95-121.

Eriksson, Charli, 2000. *Sociala Skyddsnät och socialt kapital*. Rapport 2000:11. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.

Forsberg, Anette - Höckertin, Chatrine - Westlund, Hans, 2001. *Socialt kapital och lokal utveckling: en fallstudie av två landsbygdskommuner*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Glaeser, Edward L - Laibson, David - Sacerdote, Bruce, 2002. “An economic approach to social capital”, *The economic Journal*. 112:F437-F458.

Grootaert, Christian - Narayan Deepa - Nyan-Jones, Veronica - Woolcock, Michael, 2002. *Integrated Questionnaire for the Measurement of Social Capital*. World Bank.

Hawe, Penelope - Shiell, Alan, 2000. ”Social capital and health promotion: a review”, *Social science & medicine* 51, pp. 871-885.

Hyppä, Markku T - Mäki, Johani, 2001. “Individual-Level relationships between Social Capital and Self-Rated Health in a Bilingual Community”, *Preventive Medicine*. 32: 148-155.

Kawachi, Ichiro – Kennedy, Bruce P. - Lochner Kimberly - Prothrow-Stith, Debora, 1997. “Social Capital, Income Inequality, and Mortality”, *American Journal of Public Health*. Vol. 87:1491-1498.

Kawachi, Ichiro – Kennedy, Bruce P. - Glass, Roberta, 1999. “Social Capital and Self-Rated Health: A Contextual Analysis”, *American Journal of Public Health*. Vol. 89:1187-1193.

Lindström, Martin - Merlo, Juan - Östergren, Per-Olof, 2002. ”Individual and neighbourhood determinants of social participation and social capital: a multilevel analysis of the city of Malmö, Sweden”, *Social Science & Medicine*. 54: 1779-1791.

Lomas, Jonathan, 1998. “Social capital and health: Implications for public health and epidemiology”, *Social Science & Medicine*. Vol.47, No 9, pp 1181-1188.

Loury, Glenn, 2000. “Social Exclusion and Ethnic Groups: The Challenge to Economics, *Annual World Bank Conference on Development Economics*. pp. 225-252.

Loury, Glenn, 1998. “Who Cares about Racial Inequality?” Steine Lecture. Department of Economics, Vanderbilt University.
<http://www.bu.edu/irsd/files/vanderbilt>

Macinko, James - Starfield, Barbara, 2001. “The Utility of Social Capital in Research on Health Determinants”, *The Milbank Quarterly*, Vol. 79 No. 3, pp 387-427.

Morrow, Virginia, 2002. “Childrens experiences of “community”: implications of social capital discourses”, pp. 9-23 in Swann, Catherine - Morgan, Antony (ed.) *Social capital for health. Insights from qualitative research*. London: Health Development Authority.

Narayan, Deepa - Cassidy, Michael F, 2001. “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory”, *Current Sociology*. 49(2):59-102.

Portes, Alejandro, 1998. “Social Capital: Its Origins and Application in Modern Sociology”, *Annual Reviews Sociology*. 24: 1-24.

Putnam, Robert D, 1993. *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS förlag.

Putnam, Robert D, 2000. *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS Förlag.

Rose, Richard, 2000. ”How much does social capital add to individual health? A survey study of Russians”, *Social Science & Medicine*. 51, pp.1421-1435.

Rothstein, Bo, 2001a. ”Social Capital in the Social Democratic Welfare State”, *Politics & Society*, Vol. 29, No.2, pp. 207-241.

Rothstein, Bo - Kumlin Staffan, 2001b. "Demokrati, socialt kapital och förtroende" i Holmberg, Sören - Weibull, Lennart (red.) *Land du välsignande*. SOM-rapport 26, Göteborgs Universitet.

Schmid, Allan A, 2002. "Using Motive to Distinguish Social Capital from Its Outputs", *Journal of Economic Issues*. 36:3, pp. 747-768.

SOU 2000:1. *En uthållig demokrati!* Stockholm:Fritzes.

SOU 2000: 36:3. *Den nya ekonomiska geografin. Scenarier fram till år 2010*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2000:91. *Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan*. Stockholm:Fritzes.

Swann, Catherine - Morgan, Antony, 2002 a. "Introduction – Social capital: insights from qualitative research" pp. 3-5 in Swann, Catherine - Morgan, Antony (ed.) *Social capital for health. Insights from qualitative research*. London: Health Development Agency.

Swann, Catherine - Morgan, Antony, 2002 b. "Social capital: insights from qualitative research?" pp. 109-111 in Swann, Catherine - Morgan, Antony (ed.) *Social capital for health. Insights from qualitative research*. London: Health Development Authority.

Veenstra, Gerry, 2000. "Social capital, SES and health: an individual-level analysis", *Social Science & Medicine*. 50: 619-629.

Walker, Alison - Morgan, Antony - Coulthard, Melissa - Mulvihill, Caroline, 2001. *Assessing peoples perceptions of their neighbourhood and community involvement (Part1)*. London: Health Development Authority.

Woolcock, Michael – Narayan, Deepa, 2000. "Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy, *The World Bank Research Observer*. Vol. 15 No. 2, pp. 225-249.

Östergren, Per-Olof , 2000. "Socialt kapital och hälsa" sid. 17-25 i Eriksson, Charli (red.) *Sociala skyddsnät och socialt kapital*. Rapport 2000:11. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.

Referenser hämtade från Internet:

Världsbankens hemsida om socialt kapital:
<http://www.worldbank.org/poverty/scapital/index.htm>

CERUM Working Papers

1. Einar Holm, Ulf Wiberg (Red.) (1995) *Samhällseffekter av Umeå universitet*
2. Örjan Pettersson, Lars Olof Persson, Ulf Wiberg (1996) *Närbilder av västerbottningar – materiella levnadsvillkor och hälsotillstånd i Västerbottens län*
3. Jeanette Edblad (1996, på engelska) *The Political Economy of Regional Integration in Developing Countries*
4. Lena Sahlin, Lars Westin (1996) *Prissättning av subventionerad kultur. Vilka är de internationella erfarenheterna?*
5. Lars Westin, Mats Forsman (1997) *Regionerna och finansieringen av infrastrukturen: Exemplet Botniabanan*
6. Erik Bergkvist, Lars Westin (1997, på engelska) *Estimation of gravity models by OLS estimation, NLS estimation, Poisson, and Neural Network specifications*
7. Niklas Nordman (1998, på engelska) *Increasing Returns to Scale and Benefits to Traffic. A Spatial General Equilibrium Analysis in the Case of Two Primary Inputs*
8. Lars Westin, Niklas Nordman (1998, på engelska) *The dialogue of universities with their partners: The case of Umeå University, Sweden*
9. Robert Sörensson (1998) *Systemanalys av godstransporter. Simulering av en uppgraderad Inlandsbana*
10. Carina Sundgren (1998) *Beräkning av bruttoregionprodukter för Sveriges regioner. En analys av metodvalet och regionindelningens betydelse*
11. Erik Sondell (1999) *Halvtidsutvärdering av Interreg-projektet Virtual Education Environment MittSkandia*
12. Erik Sondell (1999) *Det regionala uppdraget: En fjärde uppgift?*
13. Örjan Pettersson (1999, på engelska) *Population Changes in Rural Areas in Northern Sweden 1985–1995*
14. Robert Pettersson (1999, på engelska) *Foreign Second Home Purchases: The Case of Northern Sweden, 1990–96*
15. Patrik Asplund, Niklas Nordman (1999, på engelska) *Attitudes toward the Third Mission: A Selection of Interviews from Seven Universities in Sweden*
16. Kent Eliasson, Magnus Johansson, Lars Westin (1999, på engelska) *European Integration: Eastern Europe and the Swedish Regions*
17. Janerik Gidlund, Sverker Sörlin, Susanne Gidlund (2000) *Ensam hemma. Den norrländska elitens nya syn på regional utveckling*
18. Christine Hudson (2000, på engelska) *The University and Regional Reciprocity*
19. Linda Helgesson (2000, på engelska) *Why Some Girls Go to School and Others Don't. A study about girls' education on an upper primary level in northern Mozambique*
20. Hans Åkerlind (2000) *Framtidens stad*
21. Göran Aldskogius (2000, på engelska) *Urban Policy in the Structural Policy of the European Union*
22. Leif Kåpe (2000) *Förändringar i medelstora svenska städer*
23. Örjan Peterson, Anna Nordström, Linda Rislund (2000) *Utvärdering av LEADER II Stad och Land – Hand i Hand*
24. Sören Olsson (2000) *Stadens attraktivitet och det offentliga stadslivet*
25. Maria Asplund (2000) *Elektronik- och dataingenjörsutbildningen i Pajala, Studentperspektivet*
26. Lars Marcus (2000, på engelska) *On Architectural Knowledge*
27. Henry Etzkowitz, Patrik Aslund, Niklas Nordman (2001, på engelska) *Beyond Humboldt: Emergence of Academic Entrepreneurship in the U.S. and Sweden*
28. Maria Asplund (2001) *Om måluppfyllelsen för Umeå universitets elektronik- och dataingenjörsutbildning i Pajala*
29. Maria Asplund, Anna Nordström (2001) *Utvärdering av SAMS-projektet*

30. Eva Bergdahl, Magnus Rönn (2001) *Planering för funktionsintegrering – problem och utgångspunkter*
31. Maria Asplund (2001) *Ex Ante utvärdering av E12 Alliansen*
32. Olof Stjernström (red.), Stig-Olof Holm, Johan Håkansson, Urban Lindgren, Håkan Myrlund, Jesper Stage, Kerstin Westin, Lars Westin, Ulf Wiberg (2001) *Den hållbara regionen. Om förutsättningar och framtidsmöjligheter för en hållbar samhällsutveckling i Västerbottens län – ett projektförslag*
33. Gemma Francès, Ian Layton, Jordi Rosell, Joan Santana, Erik Sondell, Lourdes Viladomiu (2001, på engelska) *The Measurement of On-Farm Diversification*
34. Johan Lundberg (2001, på engelska) *On the Determinants of Average Income Growth and Net Migration at the Municipal Level in Sweden*
35. Johan Lundberg (2001, på engelska) *A Spatial Interaction of Benefit Spillovers from Locally Provided Public Services*
36. Chris Hudson (2001) *Regionala partnerskap – ett hot mot eller ett förverkligande av demokrati?*
37. Krister Sandberg, Jörgen Johansson (2001, på engelska) *Estimation of Hedonic Prices for Co-operative Flats in the City of Umeå with Spatial Autoregressive GMM*
38. Elin Lundmark (2002) *Fastighetstaxeringsvärdets spridningsmönster i centrala Umeå*
39. Ulf Wiberg (2002) *Hållbarhet i glesa regionala strukturer – exemplet södra Norrlandskusten*
40. Robert Sörensson (2002, på engelska) *Estimation of Interregional Empty Rail Freight Car Flows*
41. Emma Lundholm (2002) *Den sociala ekonomin i glesa miljöer – en teoretisk diskussion*
42. Niklas Bergström (2002) *Kontraurbanisering i Umeåregionen*
43. Ian Layton, Linda Rislund (2002, på engelska) *Socio-Economic Dimensions of Agricultural Diversification in Västerbotten, Northern Sweden*
44. Aurora Pelli (2002, på engelska) *Coping with Innovative On-farm Diversification – a Qualitative Analysis of Farm Household Case Histories from Västerbotten, Sweden*
45. Linda Sandberg (2002) *Rädslans restriktioner – En studie av kvinnors rädsla i Umeå*
46. Martin Paju (2002) *Kulturmiljön och den regionala tillväxten – Länsantikvariernas syn på de regionala tillväxtavtalen*
47. Tõnu Puu, Irina Sushko (2002, på engelska) *A Business Cycle Model with Cubic Nonlinearity*
48. Patricia Morton (2002, på engelska) *Social Life and Urban Form in a Historical Perspective*
49. Kulturarvet som resurs för regional utveckling (2002) *Marianne Nilson, Sven-Olof Lindquist, Birgitta Elfström, Martin Paju, Lotta Braunerhielm, Jonas Grundberg*
50. Tõnu Puu, Anna Norin (2002, på engelska) *Cournot Duopoly when the Competitors Operate under Capacity Constraints*
51. Irina Sushko, Tõnu Puu, Laura Gardini (2002, på engelska) *Business Cycles: The Hicksian Floor-Roof Model Revisited*
52. Johan Lundberg (2002, på engelska) *Using Spatial Econometrics to Analyze Local Growth in Sweden*
53. Klas-Göran Sahlén (2002) *Hälsa På-projektet: Effekter av förebyggande hembesök hos pigga pensionärer i Nordmaling*
54. Maria Fåhraeus, Sofia Lundberg (2002) – *Hur gick det till? En utvärdering av Sjuksköterskeprogrammet i Lycksele*
55. Maria Fåhraeus, Martin Paju (2002) *Utvärdering av SAMS-projektet etapp II*
56. Günter Löffler, Daniel Schrödl (2002, på engelska) *Retail Business in the Functional Region of Umeå 1985–2000*
57. Urban Lindgren (2002, på engelska) *Counter-Urban Migration in the Swedish Urban System*
58. Robert Sörensson (2002, på engelska)
59. Johan Lundberg (2003) *Samverkan mellan forskningsinstitutioner och näringsliv. En litteraturöversikt och förslag till framtida forskningsinsatser*
60. Malin Eriksson (2003) *Socialt kapital. Teori, begrepp och mätning. En kunskapsöversikt med fokus på folkhälsa.*

61. Martin Paju (2003) *Utvärdering av EU-projektet E12 Alliansens verksamhet under perioden 2000-05-01-2002-07-31.*

Centrum för regionalvetenskap vid Umeå universitet, CERUM, har till uppgift att initiera och genomföra forskning om regional utveckling, bedriva flervetenskapliga forskningsprojekt samt sprida forskningens resultat till skilda samhällsorganisationer. Forskningsprojekten sker i interaktion med de många vetenskapliga discipliner som berör det regionalvetenskapliga forskningsfältet.

Publikationer i serien CERUM Working Paper är arbetsrapporter som, efter omarbetning, är avsedda för framtida publicering i andra sammanhang. Rapporterna distribueras enbart i begränsad upplaga.

CERUM

CERUM; Umeå universitet; 90187 Umeå
Tel.: 090-786.6079 Fax: 090-786.5121
E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.umu.se/cerum

ISBN 91-7305-423-2

ISSN 1404-5362